

Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vaizdavimo ypatumai Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje

Jana Saifulinaitė

Žurnalistikos magistrė
Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
Maironio g. 7, 01124 Vilnius
El. paštas: jana.saifulinaite@gmail.com

Straipsnyje, remiantis Peterio L. Bergerio ir Thomo Luckmanno socialinės tikrovės konstravimo teorija, žiniasklaida aptariama ir analizuojama kaip viena svarbiausių socialinių konstrukčių apie klausos negalią turinčius žmones kūrėja. Atkreipiant dėmesį į tai, kad žiniasklaidoje vartojama kalba gali turėti itin didelę įtaką aprašomų žmonių identitetui, pristatomas tyrimas, kuriuo siekta išsiaiškinti, kaip Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje (portaluose Lrytas.lt, Alfa.lt, Delfi.lt 2006–2012 m.) pateikiami klausos negalią turintys žmonės (toliau – KNTŽ). Atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, darbo pabaigoje pateikiama keletas rekomendacijų. Atliktas tyrimas rodo, kaip yra apibūdinami klausos negalią turintys asmenys, o tai yra atspirties taškas rengiant rekomendacijas ir inicijuojant esamos situacijos pokyčius (klausos negalią turinčių žmonių stigmatizacijai mažinti numatytus veiksmus – visuomenės švietimui skirtus seminarus, paskaitas patiems žurnalistams apie kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius, stigmatizacijos mažinimo akcijas ir pan. Praktiniai rezultatai gali būti naudingi organizacijoms ir specialistams, ginantiems klausos negalią turinčių asmenų teises ir teikiantiems paslaugas (kaip priemonė atkreipti atsakingų institucijų dėmesį į konkrečias kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų stigmatizacijos apraiškas viešojoje erdvėje, jų teisių pažeidimus ir kt.).

Esminiai žodžiai: internetinė žiniasklaida, klausos negalia, klausos sutrikimas, kurčiasis, neprigirdintysis, socialinis konstruktyvizmas.

Įvadas

Net ir dėl nestipriai pažeistos klausos atsiranda savotiškas barjeras tarp neprigirdinčio asmens ir visuomenės. Sutrikus klausai labai susiaurėja kanalai, kuriais žmogų pasiekia informacija. Be to, ir pačiam žmogui daug sunkiau „siųsti“ informaciją pasauliui apie save, nes daugelio kurčiųjų gimtoji kalba yra gestų kalba. Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ratas yra gana uždaras ir viešojoje erdvėje pateikiami klausos negalią turinčiųjų archetipai daugumai yra ir jų (at)pažinimo ir vertinimo kriterijai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vis daugiau žmonių ima pastebėti ir suvokti kurčiojo identitetą, tačiau būtina orientuotis ne tik į girdinčiųjų patirtį (nes girdinčiojo supratimas apie kurčiųjų identiškumo raidą yra teorinis, o kurčiojo – išgyventas ir pan.), bet atspindėti ir visuminius klausos negalią turinčių asmenų poreikius (kas jie tokie ir ko jiems reikia?). Kaip tik todėl, kad kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų ratas yra gana uždaras, būtent žiniasklaida visuomeniniu lygmeniu turi galią formuoti požiūrį apie šiuos asmenis (ką žmonės žino, dažnai priklauso nuo to, ką žiniasklaida jiems pasako) ir yra pajėgi daryti įtaką diskriminacijos apraiškų, stereotipų ir stigmų mažinimo procesui. Būdamą informacinė terpė, virtualus žinių laukas, kur vyksta viešasis gyvenimas, turintis visus realaus gyvenimo atributus, ji turi galią įtvirtinti ir socialinę tikrovę. Kiek, kaip ir kokių socialinių konstrukto apie KNTŽ internetinę žiniasklaidą pateikia savo auditorijai, turi įtaką tam, kaip jie suprantami, interpretuojami ir kaip su jais vėliau elgiamasi.

Straipsnyje aprašomo tyrimo objektas – interneto portalų (*Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt*) publikacijų apie klausos negalią turinčius žmones turinys. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti klausos negalią turinčių žmonių vaizdavimo ypatumus Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje. Prieš aptariant tyrimo rezultatus, būtina įvardyti keliamas hipotezes. Pirma, tikėtina, kad, rengiant informaciją apie klausos negalią turintį žmogų, pirminis informacijos šaltinis dažniausiai nėra pats kurčiasis ar neprigirdintysis, t. y. iš jo neimamas interviu, o kalbinami jo artimieji ar kažkas kitas.

Antra, veikiausiai kurtieji ir neprigirdintieji vaizduojami apibendrintai, t. y. žiniasklaida kuria apibendrintą neįgalaus asmens tipą suvienodindama skirtingą negalią (fizinę, psichinę, sensorinę). Trečia, manytina, kad žiniasklaida klausos negalią turinčius žmones vaizduoja kaip atskirą neįgaliųjų grupę, dalyvaujančią tam tikroje veikloje atskirai nuo girdinčiųjų. Moksliniam tyrimui atlikti pasitelkiama mokslinės literatūros analizė, kiekybinė ir kokybinė turinio analizė.

Iki šiol darbų, analizuojančių, kaip žiniasklaida pateikia klausos negalią turintį žmogų, Lietuvoje nėra. Apskritai negalią turinčių žmonių vaizdavimo žiniasklaidoje tema tirama jau kuris laikas, tačiau akademinų studijų, nagrinėjančių šią sritį, Lietuvoje nedaug. Yra atliktas tyrimas, per kurį autoriai Jonas Ruškus ir Marius Daugėla ištyrė, kokius fizinę negalią turinčių asmenų vaizdinius sukuria Lietuvos žiniasklaida („Socialinio fizinės negalios vaizdinio Lietuvos žiniasklaidoje (laikraščiuose) struktūra ir kryptingumas“). Jurga Mataitytė-Diržienė analizavo, kokį sutrikusios psichikos asmenų įvaizdį formuoja Lietuvos žiniasklaida (disertacija „Sutrikusios psichikos asmenų vaizdavimas Lietuvos žiniasklaidoje“). Kurtumas yra sensorinė negalia (egzistuoja mitas, kad tai fizinė negalia), tad šių abiejų temų tyrimų rezultatų negalima tiesiogiai taikyti kalbant apie klausos negalią turinčių žmonių socialinius konstruktus žiniasklaidoje. Svarbu suprasti, kad būtina vengti itin dažnai formuojamo apibendrinto neįgalaus asmens socialinio konstrukto, kuris dominuoja ne tik informaciniuose pranešimuose, bet ir lietuviškuose akademinuose straipsniuose ir monografijose neįgalumo tema. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad negalia yra labai individuali, konkrečioje situacijoje vis kitaip atrodanti įprastų somatinių funkcijų skirtis. Ji apibrėžia konkrečiam asmeniui arba jų grupei (pavyzdžiui, gestų kalba kalbančių žmonių) būdingą ypatybę, nes tie patys žmonės yra įgalūs judėti, matyti, mąstyti arba – atvirkščiai. Todėl suvienodinti skirtingą sensorinę, fizinę ar psichinę negalią turinčius žmones yra informatyviai netikslu.

Klausos sutrikimų samprata

Klausa yra apibūdinama kaip individo gebėjimas girdėti, o klausos sutrikimai – kaip girdimojo jutimo ir suvokimo trūkumai, trukdantys išmokti sakytinės kalbos ir bendrauti ja (Ališauskas, 2003). Kurčiaisiais laikomi asmenys, kurie dėl klausos sutrikimo negali apdoroti klausa gaunamos lingvistinės informacijos. Neprigirdintis asmuo yra tas, kurio klausos išgalės, dažniausia padedant klausos aparatui, tokią informaciją leidžia gana sėkmingai apdoroti. Neprigirdintieji, remdamiesi savo nepilnaverte klausa, tiesiogiai bendraudami gali bent mažai, bet savarankiškai įgyti kalbos pradmenų. Jų kalbos lygį lemia klausos susilpnėjimo laipsnis, laikas ir specialus pedagoginis darbas, kai palaikomi ir tobulinami jau turimi kalbėjimo įgūdžiai (Hallahan, Kauffman, 2003).

Paprastai skiriamos tokios klausos sutrikimo priežastys: įgimtos, kai klausos sutrikimai nustatomi tik gimus (arba ankstyvo amžiaus vaikui); įgytos, kai klausos sutrikimų atsiranda vėliau (Virgilijus Sakalinskas, 1999).

Daugelis mokslininkų (Barcham, Stephens, 1980; Tyler ir kt., 1983; Stephens, Hetu, 1991. Cit. iš: Mitkus, 2008) klausos susilpnėjimą vertina ne tik kaip medicininę, bet ir kaip socialinę problemą. Nes kai sutrinka klausa (ypač, kai yra visiškas kurtumas), atsiranda ją lydinčių veiksmų, kurie daro įtaką klausos sutrikimą turinčio asmens gyvenimo kokybei, elgesiui, profesinei veiklai. A. Mitkus (2008) nurodo tokius veiksmus:

- klausos sutrikimą ir suvokimą;
- klausos sutrikimą ir komunikaciją;
- klausos sutrikimą ir socializaciją;
- klausos sutrikimą ir pasaulėžiūrą.

Yra daug ir įvairių klausos sutrikimų apibrėžimų ir klasifikacijų. Klausos susilpnėjimo laipsnį galima įvertinti atlikus audiometrinį tyrimą remiantis geriau girdinčios ausies duomenimis. Lietuvoje šiuo metu naudojama Pasaulinės sveikatos organizacijos (toliau – PSO) klausos sutrikimo klasifikacija (Ališauskas, 2003). Tai klasifikacija, kurią

1995 m. patvirtino Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (toliau – ŠMM).

1. Neprigirdėjimas:

- a) nežymus (26 – 40 dB);
- b) vidutinis (41 – 55 dB);
- c) žymus (56 – 70dB);
- d) labai žymus (71 – 90 dB).

2. Kurtumas:

- a) praktiškas (daugiau kaip 91 dB);
- b) visiškas.

Tokia klasifikacija Lietuvoje priimta remiantis JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos ir kt. šalių pavyzdžiu.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, išryškėjo trys pagrindiniai kriterijai, kuriais apibūdinami klausos sutrikimai, – *medicininis*, *komunikacinis* ir *psichosocialinis*. Dauguma autorių, formuodami tam tikrą sampratą, orientuojasi į komunikacinį kriterijų, nes nuo klausos būklės priklauso vaiko kalbos raida. Kadangi sutrikus klausai pirmiausia sutrinka kalba, tai turi įtaką ir pažintinei vaiko raidai. Klausos sutrikimo poveikį vaiko raidai akcentuoja daugelis mokslininkų (Vygotskis, Marschark, Nazarova, Ališauskas). Labai svarbus kalbos ugdymo aspektas – nuolatinis bendravimas (nesvarbu, sakytine ar gestų kalba) su artimaisiais žmonėmis (Marschark, 1997; Ališauskas, 2003), nes, autorių teigimu, ankstyvoji komunikacija (įvairiomis formomis) sudaro sąlygas socialinei, lingvistinei ir pažintinei patirčiai įgyti. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad tarp klausos sutrikimo ir sakinės kalbos raidos sulėtėjimo, o kartais ir negebėjimo jos įsiminti, egzistuoja akivaizdus priežastinis ryšys, nes klausos negalią turinčiam asmeniui dažniausiai itin sunku sėkmingai apdoroti klausa gaunamą lingvistinę informaciją, net ir naudojantis individualiu klausos aparatu ar kitomis techninėmis klausą gerinančiomis priemonėmis. Klausos negalią turinčiam vaikui mokantis kalbos tenka trigubas krūvis: tuo pačiu metu jis mokosi suprasti kalbą, turi mokytis kalbėti ir turi įgyti kalbos sistemos pagrindus (Crown, Cowan, Remine, 2006; Hallahan, Kauffman, 2003. Cit. iš: Mitkus, 2008).

Dažnai daugeliui kurčių ir neprigirdinčių vaikų pats klausos sutrikimas nebūna pagrindinė jų problemų priežastis. Jų tikriausiai kyla dėl kitų reakcijos į vaiko kurtumą, t. y. kai manoma, kad problema yra pats kurčiasis ar neprigirdintysis vaikas ir kad būtent jį, norint sumažinti kurtumo sukeltas pasekmes, būtinai reikia reabilituoti. O tai vaikui siunčia žinią (jausmą), kad su juo kažkas „blogai“.

Asmenims, kuriuos stengiamasi tapatinti su turinčiais klausą, padaryti „kitokius“, „girdinčius“, itin dažnai būdingos nuolatinės varginančios pastangos prisitaikyti, neišsiskirti iš kitų. Algirdo Ališausko (2003) teigimu, tai sukelia įtampą ir stresą, taip pat turi labai didelę įtaką tam, kad kai kurie iš jų jaučiasi taip, lyg būtų:

- kultūros marginalai;
- tarp dviejų pasaulių;
- visų apleisti ir nepageidaujami.

Reikia pripažinti, kad nors kurčiųjų ir girdinčiųjų pasauliai iš esmės turėtų būti lygiaverčiai, vis dėlto yra skirtingi. Berta Tilmantaitė ir Kristina Urbaitytė (2009) teigia, kad tiems, kurie girdi, gana sunku suprasti kurčiuosius, ir atvirkščiai. Tiek girdintiesiems, tiek kurtiesiems, vieniems kitų nesupratus, ne visada pavyksta išsiaiškinti ir išspręsti iškilusias problemas, kurios interpretuojamos savaip. Tokiais atvejais žmonės dažnai išsižeidžia ir pradeda vengti vieni kitų: kurtieji – tų, kurie girdi, o pastarieji – kurčiųjų (pagrindinė pilnaverčio bendravimo sąlyga – tolerancija). KNTŽ dažnai negali naudotis visa girdintiesiems prieinama informacija ir bendrauti su girdinčiais nariais, nes ne visada net techninėmis priemonėmis pavyksta atkurti klausą, o neturintys klausos negalios žmonės retai kalba gestų kalba. Būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad daugelis Lietuvos kurčiųjų yra menkai raštingi (tai irgi lemia menką išsilavinimą, socialinę atskirtį). O raštingumas ir išsilavinimas itin svarbūs siekiant įgyti statusą visuomenėje, plečiant veiklos, savirealizacijos galimybes, konkuruojant darbo rinkoje).

Kyla klausimas, ar klausos negalią turinčio žmogaus gyvenimo kokybė tiesiogiai gerėja, jei jis tampa panašesnis į girdinčiuosius? Atsakymą į šį, atrodytų, egzistencinį klausimą gali duoti tik patys klausos negalią

turintys asmenys, o žiniasklaida galėtų būti tas kanalas, kuriuo jų atsakymai pasiektų visuomenę. Būtina siekti, kad visuomenė geriau pažintų kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų kultūrą, problemas, pačios negalios priežastis ir padarinius. Socialinė atskirtis vis dar yra didelė problema mūsų visuomenėje. Galimos jos priežastys: techninės bendravimo (kalbinės) kliūtys, netolerancija.

Visuomenės informavimo priemonėmis informacija teikiama, galima sakyti, tik visiškai sveikiems žmonėms, o kitokie žmonės (šiuo atveju kurtieji, neprigirdintieji) dar vis paliekami nuošalyje. To pasekmė – nuo pat vaikystės nuo visuomenės atskirtam KNTŽ itin sunku tapti pilnaverčiu visuomenės nariu. Kyla klausimas, koks vaidmuo tenka žiniasklaidai kurčiųjų socializacijos procese? Didžiąją dalį informacijos ir žinių, kurios nėra individualios, mes gauname iš žiniasklaidos, kurią Marshallas McLuchanasfas (1967) vadino „mūsų jausmų tęsinium“. Jo nuomone, žiniasklaida realybę pateikia pasirinktinai – iš visų įvykių srauto sukonstruodama paviršutinišką kasdienybės atspindį. Akivaizdu, kad teigiamas klausos negalią turinčių žmonių poveiklas žiniasklaidoje galėtų sumažinti stigmatizaciją visuomenėje, o neigiamas – atskirti šiuos asmenis kaip tam tikrą grupę ir sumažinti jų integracijos į visuomenę galimybes.

Informacijos apie gestų kalbą pateikimo svarba

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų kultūra tiems, kurie girdi, pažįstama nedaug, kadangi turintys klausos negalią dažniausiai bendrauja gimtąja gestų kalba ir daugiau socializuojasi savo siaurame, panašią negalią turinčių žmonių rate. KNTŽ vis dar turi per mažai galimybių įsitraukti į pagrindinius socialinius, ekonominius, kultūrinius ir politinius visuomenės procesus, jau nekalbant apie tam tikrą įtaką tiems procesams. Kyla klausimas, koks žiniasklaidos vaidmuo informuojant visuomenę apie kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vartojamą gestų kalbą? Būtent žiniasklaida visuomeniniu lygmeniu turi galią skleisti informaciją apie tai, kad gestų kalba (toliau – LGK) yra savita ir visavertė

kalba, o ne lietuvių kalbos variantas. Pateikiant informaciją apie klausos negalią turintį žmogų žurnalistams nedera pirmiausia akcentuoti, kad jis negali kalbėti. Būtina ieškoti būdų, kuriais kurtieji ir neprigirdintieji visuomenei būtų pristatomi kaip ypatinga kalbinė ir kultūrinė grupė, savo darbais, pasiekimais galinti prisidėti prie visuomenės gerovės. Be to, privalu atkreipti dėmesį ir į tai, kad tiek kurčiųjų, tiek neprigirdinčiųjų negalima vadinti „nebyliais“, „kurčnebyliais“, nes jie vartoja gestų kalbą ir ją puikiai susikalba. Tiesa, kurtieji beveik visą informaciją gauna matydami, todėl jų mąstymas yra daugiau vaizdinis.

M. Danielius (2004) pabrėžia, kad lietuvių gestų kalba yra natūrali bendravimo kalba tiems, kurie silpnai girdi ar yra kurti. Gestai – tai rankos arba abiejų rankų judesiai, simbolizuojantys daiktus, veiksmus, reiškinius. Nevalia pamiršti ir to, kad ilgą laiką gestų kalba Lietuvoje buvo draudžiama, o kurtieji versti kalbėti. Tik 1995 m. Lietuvoje gestų kalba pripažinta gimtąja kurčiųjų kalba. Tais pačiais metais buvo įkurtas VŠĮ Surdologijos centras, kurio pagrindinė veikla buvo tirti, norminti lietuvių gestų kalbą, mokyti jos, rengti ir leisti žodynus ir mokomąsias priemones. 1999 m. buvo išleista Mantrimo Danieliaus knyga „Gestų kalba. Trumpa apybraiža“, o 2004 m. išėjo to paties autoriaus vadovėlis Vilniaus kolegijos studentams „Lietuvių gestotyros pagrindai“. Svarbu tai, kad iki šiol nėra bendrinės LGK, nors pamažu ji jau formuojasi. LGK norminimo pradžia galėtume laikyti 1995 m. išleistą pirmąjį žodyną – „Lietuviškų gestų žodynėlį“. Po jo pradėtas leisti penkiatomis „Lietuvių gestų kalbos žodynas“ (1997–2003). M. Danieliaus teigimu, itin svarbu aptarti gestų kalbos funkcionavimą visuomenėje ir santykį su žodinėmis kalbomis, išsiaiškinti, kokio netinkamo požiūrio į gestų kalbą reikėtų vengti ir kokią reikšmę ši kalba turi kurčiųjų bendruomenei.

Gestų kalba gimtąja laikoma tiems kurtiesiems, kurie gimsta kurti arba apkursta ikikalbiniu periodu (t. y. iki trejų metų). Jiems gestų kalba yra vienintelė natūraliai išmokstama kalba, tad, jei tik yra galimybių, ją jie išmoksta greičiausiai. Tačiau nereikia pamiršti, kad ne visiems kurtiesiems gestų kalba yra gimtoji (pvz., vėlai apkurtusiems), ir nebūtinai ji gali būti gimtoji tik kurtiesiems (pvz., jei vaikas auga tik girdinčiųjų

jų šeimoje). Dėl to kartais nuo kultūrinio arba socialinio kurtumo dar skiriamas medicininis kurtumas. Kultūrinis kurtumas susijęs ne tiek su klausos negalia, kiek su gestų kalbos vartojimu. Kadangi kurtieji yra labai specifinė neįgaliųjų grupė, dažnai vadinama kalbine (kartais kultūrine) mažuma. Tuo norima pabrėžti, kad kurtieji tėra neįgalūs tik tiek, kad vartoja kitą kalbą negu girdintieji. Ne todėl, kad kurtieji neigtų savo negalią, bet dėl to, kad nebūtų žeminami ir vadinami nebyliais, o gestų kalba būtų gerbiama kaip ir visos kalbos.

M. Danieliaus (2004) teigimu, kurčiųjų vartojama gestų kalba ilgą laiką laikyta pagrindyje. Vis dar iškyla nemažai sunkumų dėl gestų kalbos vartojimo ir požiūrio į ją kaip į sistemą. Daugelio girdinčiųjų sąmonėje išlikęs netinkamas gestų kalbos vaizdinys. Jiems gestų kalba yra tik primityvi kurčiųjų vartojama lietuvių kalbos atmaina. Tačiau būtent toks požiūris į gestų kalbą stabdo jos vystymąsi ir apsunkina kurčiųjų integraciją. Kadangi lietuvių gestų kalba yra viena iš Lietuvoje vartojamų kalbų, labai svarbu, kad girdintieji suprastų, kas ji yra iš tiesų ir kokia klaidinga nuomonė vyrauja visuomenėje. Pirmiausia, žinoma, būtina, kad girdintieji suprastų, kad lietuvių gestų kalba taip pat yra kalba ir kurtieji nėra nei kurčnebyliai, nei nebyliai (juolab, kad jie gali išmokti kalbėti ir lietuviškai), kaip iki šiol juos įprasta buvo vadinti. M. Danielius (2004) išskiria keturis netinkamo girdinčiųjų požiūrio į kurčiųjų vartojamą gestų kalbą atvejus.

1. *Gestų kalba – rankomis rodoma lietuvių kalba.* Iki šiol daugumai atrodo, kad lietuvių gestų kalba yra lietuvių kalbos forma, kai vietoje žodžių (ar net vietoj raidžių) rodomi atitinkami gestai. Dažnai klausama, ar gestų kalboje gestai žymi žodžius ar raides. Lietuvių gestų kalboje gestai nežymi nei žodžių, nei garsų – jie žymi sąvokas (išskyrus pirštų abėcėlės ženklus, kurie žymi raides). Šį klaidingą požiūrį į gestų kalbą tikriausia lemia girdinčiųjų plačiai vartojamas, gestais rodomas lietuvių kalbos variantas, vadinamas *kalkine kalba*. Kol žmonės nesupranta, kad LGK yra savita ir visavertė kalba, o ne lietuvių kalbos forma, nėra prasmės kalbėti apie tai, kad kurtieji sudaro ypatingą kalbinės kultūros bendruomenę.

2. *Gestų kalba – labai konkreti.* Ilgą laiką visuotinai manyta, kad gestų kalba yra labai konkreti, todėl tinka tik bendrauti buityje – esą ja neįmanoma kalbėti abstrakčiai. Reikia pabrėžti, kad gestų kalbai būdinga kur kas didesnė motyvacija negu žodinėms kalboms, t. y. dauguma gestų yra kažkuo panašūs į žymimus daiktus arba veiksmus, o žodžiai dažniausia šiuo aspektu yra nemotyvuoti. Toks nesupratimas ir lemia, kad į kurčiųjų gestus žiūrima ne kaip į tikrą kalbą, bet tik kaip į „susižinojimo priemonę“, kuri tinka tik primityviai vartosenai buityje.
3. *Gestų kalba – tarptautinė.* Žmonės, kurie girdi, stebisi, kodėl viso pasaulio kurtieji negali bendrauti viena kalba, – taip juk būtų paprasčiau. Į tai atitinkamai belieka atsakyti tik klausimu, kodėl girdintieji visame pasaulyje nebendraudžia viena kalba... Vis dėlto reikia pastebėti, kad bet kurios dvi pasaulio gestų kalbos tarpusavyje turės daugiau bendrybių nei kiekviena iš jų palyginti su kokia nors žodine kalba. Tai reiškia, kad gestų kalbos yra giminiškos. Pavyzdžiui, visoms gestų kalboms būdinga erdvinė gramatinė raiška, kadangi jos iš prigimties yra erdvinės.
4. *Gestų kalba buvo sukurta mokyti kurčiuosius.* Neaišku, kodėl kai kuriems žmonėms atrodo, kad gestų kalba specialiai sukurta kurtiesiems mokymo ar bendravimo tikslais. Ir dabar gestų kalbos tyrinėjimą daug kas supranta kaip gestų kūrimą. Iš tikrųjų gestų kalbos niekas nesukūrė, ji atsirado savaime. Be to, ši kalba, skirtingai nuo dirbtinių gestų sistemos, yra nuolat kintanti. Tai reiškia, kad kurčiųjų vartojama gestų kalba yra natūrali.

Taigi žiniasklaidos svarba informuojant visuomenę apie gestų kalbą itin svarbi. Pateikiant informaciją apie klausos negalią turinčius žmones svarbu pabrėžti tai, kad gestų kalba yra neatsiejama kurčiųjų kultūros dalis. Visuomenės žinios ir požiūris į tuos, su kuriais itin retai tenka bendrauti individualiai (šiuo atveju – KNTŽ), dažnai priklauso nuo masinėmis informacijos priemonėmis gautos informacijos ir toli gražu ne visada atitinka tikrovę. Žinodama apie klausos negalią turinčių žmonių atskirtį ir pripažindama su šia problema susijusius mitus ir stereotipus,

žiniasklaida yra pajėgi ir privalo ieškoti būdų, kurie garantuotų, kad ši socialinė neįgaliųjų grupė būtų visiškai pripažinta visuomenėje. Be to, žiniasklaidai informuojant visuomenę apie kurčiųjų vartojamą gestų kalbą, verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad reikėtų subtitruoti daug daugiau ir įvairesnių televizijos laidų, kad klausos negalią turintys žmonės nesijaustų izoliuoti nuo visuomeninio gyvenimo. Labiausiai į šią pastabą turėtų atkreipti dėmesį mūsų visuomeninis transliuotojas, kuris privalo atsižvelgti į visų šalies gyventojų poreikį gauti informaciją.

Žiniasklaida – viena svarbiausių socialinių konstruktyvų kūrėja

Klausos sutrikimai turi tam tikrus objektyviai suprantamus simptomus, tačiau svarbesnė dalis to, kas visuomenės laikoma klausos negalia, yra sukurta socialinės aplinkos. Socialinio konstruktyvizmo atstovai (P. L. Bergeris, T. Luckmannas, 1999) pasaulio pažinimą sieja su socialine aplinka, kuriančia tikrovės modelius (ypač bendravimo su kitais modelį). Jų manymu, pagrindinė socialinio reikšmių kūrimo proceso priemonė yra kalba. Teigiama, kad reikšmių pasaulis, socialiniai fenomenai, jų suvokimas ir žmonių įsitikinimai yra konstruojami kalba – būtent ja žmonės perteikia savo realybės suvokimą. Be to, kalba apibrėžiama ne tik kaip pasyvus jau egzistuojančių žinių perdavimo būdas, bet ir kaip aktyvus ir interaktyvus procesas. Kalba ir kuria, ir riboja reikšmes (Loseke, 1999; Potter, 2001). Pabrėžtina ir tai, kad žurnalistų vartojamos kalbos reikšmė informuojant visuomenę apie klausos negalią turinčius žmones gali daryti itin didelę įtaką ir pačių kurčiųjų identitetui.

Pagrindinė socialinio konstruktyvizmo prielaida – tikrovė savaime nėra akivaizdi, stabili ir laukianti, kol bus atrasta, ji yra žmogaus veiklos rezultatas. Socialinis konstruktyvizmas atmeta idėjas, teigiančias, kad egzistuoja išorinis, objektyvusis pasaulis, nepriklausantis nuo mūsų suvokimo ir interpretacijų. Jis akcentuoja, kad visuomeninis gyvenimas yra socialiai sukurtas, todėl reikia tirti, kaip reiškiniai, kurie atrodo natūraliai, istoriniame kontekste yra kuriami socialinės sąveikos ir žmogaus veiksmų (Turner, 2006; Brown, 1995).

Žiniasklaida, daugelio mokslininkų manymu, yra viena iš pagrindinių veikėjų, kuriančių pasaulio suvokimą. Socialinio konstruktyvizmo teoretikai teigia, kad žiniasklaida neatspindi pasaulio empirine prasme, bet kuria ir palaiko jį perteikdama tam tikrą „realybės“ suvokimą. Remiantis socialinio konstruktyvizmo idėjomis, žiniasklaida atlieka keletą funkcijų: savo auditorijai teikia medžiagą, reikalingą susikurti realybės vaizdai, pateikia tam tikrą suvokimą, nuomonę, kurią galima priimti, svarstyti arba atmesti; selektyviai atkuria tam tikras reikšmes, bet vis dėlto negali perteikti socialinės realybės objektyviai, nes visi jos pateikiami „faktai“ jau yra interpretacijų objektas (Dyer, 1979. Cit. iš: Ibroscheva, Ramaprasad, 2008; McQuail, 2005).

Donileeno Losekės (1999) manymu, kasdieniame gyvenime gana retai susimąstoma apie vartojamų žodžių prasmę, nors socialinio konstruktyvizmo atstovai skatina rimtai apgalvoti kasdien vartojamus žodžius, nes juose slypi ištiesos reikšmių sistemos. Galima daryti išvadą, kad terminai perima reikšmes iš konteksto, kuriame yra vartojami. Pavyzdžiui, terminai „normalus“, „vidutinis“, „įgalus“ yra tam tikrame kontekste socialinės aplinkos sukurtos sąvokos. Žiniasklaidai sleidžiant informaciją apie KNTŽ verta prisiminti, kad visi žmonės yra skirtingi, o liga ar sutrikimas nėra ir neturėtų būti asmens apibūdinimas.

Daugeliui girdinčiųjų tiesioginė sąveika su kurčiaisiais ir neprigirdinčiaisiais dažniausiai yra gana reta: kur kas dažniau juos pažinti padeda medijas. Iliustruodama aprašomas istorijas žiniasklaida yra linkusi į apibendrinimus ar net stereotipus. Norint apibūdinti diskriminaciją ar kurtiesiems ir neprigirdintiesiems primetamus stereotipus, kai, pavyzdžiui, manoma, kad girdinčių žmonių kultūros papročiai ir bruožai yra vertingesni, geresni už kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų kultūrą ar kad kurtieji turi mažiau gebėjimų nei turintys gerą klausą, vartojamas terminas *audizmas*. Audizmas atsiranda tada, kai apie kurčią asmenį sprendžiama kaip apie negalintį tinkamai elgtis ar netinkamą kokiam nors profesijai ir pan. jau vien todėl, kad jis negali girdėti. Ir nors audizmo oponentai stengiasi šviesti visuomenę, kad kurtieji gali viską, išskyrus girdėti, vis dėlto pripažįsta, kad kai kuriais atvejais pasitaiko išimčių.

Pats terminas *audizmas* yra kilęs iš lotynų kalbos (lot. *audire* reiškia girdėti, o priesaga *-izmas* reiškia praktikos, elgesio, tikėjimo ar požiūrių sistemą). Audizmo apibrėžimų yra įvairių, kaip antai:

- tai tikėjimas, kad gyvenimas negirdint yra beprasmis ir apgailėtinas, kad klausos netektis – tragedija ir „žmonijos rimbas“ ir kurtieji turėtų kovoti, kad taptų panašesni į girdinčiuosius. Audistai, kurie gali būti girdintieji arba kurtieji, atmeta kurčiųjų kultūrą ir gestų kalbos vartojimą ir yra „apsėsti siekio, kad kurtieji naudotųsi savo klausos likučiais, sakytine kalba ir skaitymu iš lūpų“ (Pelka, 1998);
- samprata, kad vienas asmuo yra viršesnis už kitą, kadangi jis girdi ir elgiasi taip, kaip elgiasi girdintieji (Zak, 1996);
- patologiniu mąstymu pagrįsta nuostata, turinti neigiamą nuostatą apie kiekvieną, kuris negirdi; panašiai kaip rasizmas arba seksizmas, audizmas sprendžia apie žmones, klijuoja jiems etiketes ir išsigalvoja apribojimų remdamasis tuo, ar žmogus girdi ir kalba (Humphrey, Alcorn 1995);
- bendra elgesio su kurčiais nuostata: už juos priimami sprendimai, skelbiami pačius kurčiuosius ir jų požiūrį apibūdinantys pareiškimai, jie nuolat mokomi, nurodinėjama, kokią mokyklą rinktis, neretai – netgi kur ir kaip gyventi. Trumpiau tariant, audizmas yra girdinčiųjų dominavimo būdas ir valdžios panaudojimas siekiant pakeisti kurčiųjų bendruomenę (Lane, 1992).

Visuomenės nepažinėjimas klausos negalią turinčių žmonių ir stereotipinis mąstymas dažnai atsispindi ir Lietuvos žiniasklaidoje. Pavyzdžiui, 2012 m. vasario 2 d. naujienų portalas *Delfi.lt* paskelbė publikaciją pavadinimu „Lietuvos kurčiuosius įžeidusi E. Vaitkevičė teisinasi vykusi malšinti riaušių ir prašo atleidimo“. Šis straipsnis atsirado nuo vaikystės negirdinčios Lauros Valytės iniciatyva. Merginą papiktino E. Vaitkevičės žodžiai vienoje iš TV laidų. Laurą Valytę įžeidė Kauno ponita tituluojamos damos kurtiesiems apibūdinti pavartotas žodis „nebyliai“ ir pasakymas, kad „gestų kalba vadinama *body language* (liet. – *kūno kalba*). Laura Valytė atkreipė dėmesį į tai, kad E. Vaitkevičė viešu-

moje supainiojo sąvokas, vartojo jas nežinodama jų tikrosios reikšmės ir pademonstravo neetišką požiūrį į kurčiuosius. Neliko nepastebėtas ir kurtiesiems policininkų užduotas klausimas, ar šie kalba lietuviškai. Nustebusi L. Valytė atsakė klausimu: „Nuo kada negirdintis žmogus yra užsienietis, nekalbantis ar nesuprantantis lietuviškai?“. Pati E. Vaitkevičė teigia nenorėjusi kurčiųjų įžeisti ir prašė atleisti.

Tikslinga atkreipti dėmesį ir į tai, kaip žiniasklaida atrenka ir kuria pranešimus. Kontaktų su informacijos šaltiniais pobūdis yra ypač svarbus naujienų kokybei ir tam, kokios interpretacinės schemos formuojamos pateikiamomis naujienomis. Žiniasklaida vis dažniau teikia prioritetą oficialiems informacijos šaltiniams – institucijų pranešimams spaudai, naujienų agentūrų pranešimams. Tokiais šaltiniais labiau pasitikima, jų pateikta informacija mažiau tikrinama. Auksės Balčytienės (2009) teigimu, akivaizdu, kad kartu su naujienomis auditorijai perteikiama ir tam tikra prasmė, kuri atsiranda jas atrenkant, redaguojant ir pateikiant skaitytojams. Kokia informacija yra verta tapti naujiena, priklauso nuo žurnalistų ir redaktorių, vadinamų „informacijos vartų sargais“, sprendimo. Svarbu ir tai, kad tokie sprendimai turėtų būti priimami atsižvelgiant į profesionalius kriterijus – ko labiausia nori auditorija ar ką jai labiausia reikia suprasti apie aplinką.

Kitas svarbus poveikis yra naujienų tvarkaraščio sudarymas. Iš žiniasklaidos pateikiamų naujienų auditorija ne tik kažką sužino ar ko nors išmoksta, bet ir gautos informacijos svarbą skirsto pagal tai, ką pabrėžia žiniasklaida. Žiniasklaidos poveikio tyrimai patvirtina, kad žurnalistai, atrinkdami ir pateikdami vertas dėmesio naujienas, formuodami auditorijos pasaulio suvokimą, atlieka labai svarbų vaidmenį. Naujienų žiniasklaida nuolat formuoja auditorijos pažinimą (McCombs, 1994; McQuail, 2005). Nors žiniasklaidai ir nelabai pavyksta visiems nurodyti, kaip galvoti, bet tikrai labai gerai sekasi įteigti, apie ką galvoti (Cohen 1963. Cit. iš: McCombs, 1994). Žurnalistai kiekvieną dieną sprendžia, kokias naujienas teikti ir kokias ignoruoti. Žiniasklaida neturi galimybių pranešti visų galimų naujienų, todėl jas klasifikuoja pagal svarbą. Suprantama, kad šiuolaikinis pasaulis yra per didelis tiesioginiam pažinimui,

todėl dažnai pažįstamas per vieną iš tarpininkų – žiniasklaidą. KNTŽ yra ta visuomenės grupė, apie kurią daugelis galėtų sužinoti iš masinių informavimo priemonių, t. y. žurnalistai turi galią perteikti visuomenėje vykstančius procesus plačiam informacijos vartotojų ratui. Vienas svarbiausių naujienų žiniasklaidos poveikio aspektų yra naujienų tvarkaraščio sudarymas. Pateikdama tam tikrą simbolinį socialinio pasaulio žemėlapi žiniasklaida auditorijai parodo, kas ir kiek yra svarbu.

Vienas svarbiausių žiniasklaidos tikslų yra tenkinti visuomenės poreikį gauti informaciją, tačiau būtina pastebėti, kad žiniasklaida yra ir verslas. Suprantama, kad jei žurnalistų sukurta realybė niekam nebus įdomi, nebus ir pelno. Todėl neretai dėl antrojo tikslo aukojamas pirmasis. Žiniasklaida, beveik visą dėmesį skirdama įvairioms intrigoms, dažnai užmiršta kitas šalies vidaus problemas, ypač mažumas, tokias kaip, pavyzdžiui, kurtieji. Galima tik kelti prielaidas, kodėl žiniasklaida būtent taip susidėlioja prioritetus. Ar ji masinei auditorijai duoda tai, ko pastaroji ir nori? Dažnai kalbama apie tai, kad žiniasklaida daro įtaką visuomenei, tačiau yra ir atvirkščiai – žiniasklaida tenkina auditorijos įgeidžius ir rašo, kalba ar rodo tai, ko reikalauja ar tikisi visuomenė. Jei tai tiesa, gal vis dėlto atėjo laikas tiesiog ignoruoti reitingus ir rodyti ar rašyti tai, kas iš tiesų keltų visuomenės išprusimo lygį. Išprususi visuomenė neskaitytų banalių straipsnių ir geltonoji spauda, negaudama pelno, būtų priversta ieškoti kitų būdų, kaip įtikti. Taigi kas ką formuoja? Žiniasklaida visuomenę ar atvirkščiai? Tikriausiai sąveika iš esmės yra abipusė.

Pabrėžtina, kad netinkamai pateikta informacija apie KNTŽ gali padėti išplisti diskriminacijos apraiškoms visuomenėje. Tiesa, informacijos vartotojai retai kelia klausimą, ar viešai skleidžiama informacija yra teisinga, ar tai tik viena iš gyvenimo realybės interpretacijų, o gal virtuali tikrovė, kurią remdamasis savo požiūriu ir supratimu sukuria žurnalistas? Skleidžiant informaciją apie tokią lengvai pažeidžiamą socialinę grupę itin svarbu suprasti, kad neigiami stereotipai yra žalingi, nes gali būti pagrindas tam tikram elgesiui. Jie gali išprovokuoti baimę ir apriboti socialinę sąveiką tarp skirtingų visuomenės grupių (šiuo atveju – tarp girdinčiųjų ir klausos negalią turinčiųjų). Tad patiems

žurnalistams būtina plėsti savo akiratį, ugdyti sąmoningumą, šviestis, atsikratyti stereotipinio mąstymo ir neskleisti stereotipų per žiniasklaidą. Be to, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad visuomenės bendravimo su kurčiaisiais ir neprigirdinčiais patirtis yra per maža, kad atremtų žiniasklaidos formuojamą nuomonę. Kuriant KNTŽ stereotipais paremtus konstruktus ir pabrėžiant, išskiriant tam tikrus asmenis, vienas iš svarbiausių vaidmenų tenka žiniasklaidai. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad žiniasklaidos suformuoti neigiami stereotipai turi nemažą reikšmę visuomenės nuomonei, tačiau jų griovimas yra sunkus ir ilgas procesas. Tinkamai pateikta informacija galėtų pakeisti išankstinę nusistatymą ir stereotipus apie klausos negalią turinčius žmones.

Informacijos apie klausos negalią turinčius žmones rinkimo ir pateikimo ypatumai

Siekiant informuoti visuomenę apie klausos negalią turinčių žmonių realybę, naudingas, tikslią informaciją teikiantis šaltinis gali būti ir patys kurtieji. Publikacijose pateikiant klausos negalią turinčių asmenų minčių, pasisakymų, galima būtų sumažinti stigmą, pakeisti visuomenės nuomonę teigiama linkme. Nors pasisakymas viešai šiai žmonių grupei gali būti itin sunkus, o kartais gal net atrodys kaip nerimą keliantis išbandymas, būtina bandyti prakalbinti tokį asmenį (galima pasinaudoti ir vertėjo paslaugomis; taip pat būtina leisti pokalbyje dalyvauti ir kalbinamo asmens artimiesiems, jei jis pats to pageidauja, kadangi jų dalyvavimas gali būti naudingas, kilus kokiems nors nesusipratimams per interviu ir po jo). Priešingu atveju žurnalistas praranda pirminę informacijos šaltinį – ne tik netenka galimybės parengti objektyvaus turinio straipsnį, bet ir pateikia visuomenei nuasmenintą, nepatrauklią informaciją. Pavojus nuasmeninti taip pat iškyla tokiais atvejais, kai klausos negalią turinčiam asmeniui neleidžiama kalbėti už save, t. y. kai kalbinami tik gydytojai, artimieji. Itin svarbu, kad Lietuvos žiniasklaidoje pasirodantys straipsniai būtų pagrįsti pačių klausos negalią turinčių žmonių patirtimi. Kalbinant tokį asmenį svarbu su juo kalbėtis lygiai

taip pat, kaip ir su bet kuriuo žmogumi: neakcentuoti asmens negalios ir nerodyti pernelyg didelio globėjiškumo, nes tai gali trikdyti, priversti jaustis nepilnaverčiam. Būnant ne globėjiškam, bet dėmesingam svarbu sutelkti dėmesį į žmogaus gebėjimus, pasiekimus ir asmenines savybes. Klausos negalią turintį žmogų būtina informuoti apie galimą straipsnio redagavimą arba apie galimybę panaudoti tik dalį interviu tuo atveju, jei žurnalistas ketina pabrėžti tik tam tikrą istorijos aspektą. Nuo bendravimo su KNTŽ ypatumų priklausys ir žiniasklaidoje pasirodysiančios publikacijos apie juos.

Trumpai apžvelkime Gailos Muceniekos (2003) pateiktus patarimus, kaip bendrauti su kurčiuoju ar neprigirdinčiuoju:

- sužinokite, kaip žmogui patogiu bendrauti (gestų kalba, rašant ar kalbant);
- kalbėdami prisitaikykite prie pašnekovo;
- pasinaudokite mimika, kūno kalba;
- jeigu nesiseka susikalbėti, užrašykite žodžius ant lapo;
- stovėkite (sėdėkite) priešais žmogų gana arti, kad jis matytų jūsų veidą;
- kalbėkite lėtai ir aiškiai;
- išlaikykite akių kontaktą;
- pasistenkite, kad Jūsų rankos būtų laisvos, kad tai, ką sakote, patvirtintų gestai, nes turintys klausos negalią dažniausiai pasikliauja rega;
- parinkite trumpus ir aiškius sakinius;
- jeigu įmanoma, supažindinkite su pokalbio tema;
- jei norite ko nors paklausti, klauskite tiesiai, trumpai ir aiškiai;
- pokalbyje dalyvaujant keliems girdintiems asmenims, pasistenkite, kad kurčias ar neprigirdintis asmuo kalbantį matytų; kalbėkite po vieną; pasikeitus pokalbio temai, parodykite tai žmogui, padarydami pauzę ar pasakydami;
- tarp sakinių darykite pauzes;
- būkite atidūs ir stenkitės, kad žmogus jaustųsi patogiai ir pasitikėtų savimi ir aplinkiniais;

- pasistenkite būti kantrūs;
- paprašykite, kad klausos negalią turintis žmogus svarbią informaciją pakartotų – užsitikrinsite, kad reikalinga informacija buvo teisingai suprasta;

Ko nereikėtų daryti bendraujant su klausos negalią turinčiu žmogumi:

- nešaukite. Jeigu žmogus naudojasi klausos aparatu, jis yra sureguliuotas žmogui priimtinu garsumu – Jūsų garsus balsas gali iškraipyti žodžius;
- kalbėdami neužsidenkite burnos, nevalgykite, nekramtykite kramtomosios gumos. Burnos ir lūpų judesiai neprigirdinčiam žmogui turi būti matomi;
- neignorukite kurčiojo ar neprigirdinčiojo;
- nelieskite klausos aparato;
- jei klausos negalią turintis žmogus kalba, nepertraukite jo ir nesistenkite užbaigti jo pradėto sakinio;
- nestovėkite tiesioginėje šviesoje;
- nepersistenkite gestikuliuodami;
- venkite klaidingų interpretacijų (galvos linktelėjimas nebūtinai reiškia „aš supratau“);
- nevartokite gestų kalbos, jei gerai jos nemokate.

Bendravimas padedant gestų kalbos vertėjui

Gestų kalbos vertėjai yra glaudžiai susiję su gestų kalba ir todėl yra kurčiųjų kultūros dalis.

- Pristatykite vertėją visai grupei ir paaiškinkite, kodėl jis dalyvauja.
- Kalbėkite su klausos negalią turinčiu žmogumi, o ne su vertėju. Žiūrėkite tiesiai į žmogų, su kuriuo bendraujate, ir elkitės natūraliai. Vertėjas nėra pokalbio dalyvis.
- Neužmirškite, kad vertėjas nuo kalbančio žmogaus keliais žodžiais atsilieka. Palaukite, kol vertėjas pabaigs – tai leis klausos negalią turinčiam asmeniui užduoti klausimų ar įsitraukti į pokalbį.

- Kalbėkite tik po vieną. Jeigu kalba daugiau nei vienas žmogus, vertėjui gali būti sunku pokalbį išgirsti, jį sekti ar versti. Tam, kad vertėjas galėtų baigti versti, paprašykite trumpos pauzės tarp pasisakymų.
- Kalbėkite aiškiai ir normaliu balso tonu. Neskubėkite. Vertėjas arba klausos negalią turintis žmogus gali paprašyti pašnekovo kalbėti lėčiau, pakartoti žodį ar sakinį.

Bendravimas grupėje, kai dalyvauja kurčias ar neprigirdintis asmuo

- Pasodinkite kurčią ar neprigirdintį žmogų jam patogioje vietoje, geriausia šalia pašnekovo. Taip jis galės matyti pašnekovo lūpas.
- Supažindinkite su nauja terminologija. Jeigu nėra galimybės iš anksto jos aptarti, užrašykite ant popieriaus.
- Jeigu planuojama rodyti filmą ar skaityti pranešimą, parenkite santrauką, kurią kurčiasis ar neprigirdintysis galės iš anksto perskaityti ir stebėti pranešimą.
- Kalbėdamas stenkitės nevaikščioti, nes sunku skaityti iš lūpų, kai kalbėtojas juda, ir visai neįmanoma to padaryti, kai atsuka nugarą.
- Pasinaudokite vizualinėmis priemonėmis, pvz., dalomąja medžiaga, paveikslais ir t. t. Rega yra pagrindinė žmonių, turinčių klausos negalią, informacijos gavimo ir perdavimo priemonė.
- Užtikrinkite, kad kurčiasis gautų svarbią informaciją. Užrašykite ją, skirkite daugiau laiko jai perskaityti, kadangi kurčias ar neprigirdintis žmogus iš pradžių turi perskaityti ir tik po to gali sutelkti dėmesį į pašnekovą.
- Pakartokite žmonių, sėdinčių auditorijos gale, klausimus ar pastabas. Atminkite, kad kurčiasis yra priklausomas nuo vizualinių priemonių (nuo to, ką mato).
- Pasistenkite, kad kurčiasis ar neprigirdintysis dalyvautų diskusijose. Tokiam žmogui dalyvauti grupės diskusijose yra sunkiau, nes jis nežino, kada pašnekovas baigs kalbėti.

- Padalinę medžiagą, palaukite, kol klausos negalią turintys žmonės ją perskaitys, tik po to ją paaiškinkite išsamiau. Arba pirma paaiškinkite, po to išdalinkite medžiagą. Žiūrėti į du objektus tuo pat metu neįmanoma.

Kurtieji yra viena iš kalbinių mažumų, kurias labai dažnai įprasta suprasti ir traktuoti kaip temas, o ne kaip konkrečius žmones. Jie retai parodomi kaip tėvai, studentai, darbuotojai. Žiniasklaida turėtų sau užduoti klausimą, ar ji informaciją apie šią kultūrinę kalbinę mažumą pateikia taip, lyg kalbėtų apie svarbias pasaulio naujienas. Ar šie žmonės yra dalis mūsų visuomenės, ar jie suprantami kaip „kitokie“, ir todėl jiems taip mažai skiriama dėmesio?

Kalbant apie klausos negalią turinčių asmenų vaizdavimo ypatumus žiniasklaidoje, būtina atkreipti dėmesį ne tik į galutinį produktą, bet ir į kūrimo procesą. Žurnalistai, rašydami pranešimą spaudai, dėl riboto laiko dažnai linksta supaprastinti informaciją. Galime daryti prielaidą, kad informaciją apie konkretaus kurčiojo padėtį visuomenė tuojau pat tapatina su visa kurčiųjų bendruomene. Todėl kalbant apie tokių lengvai pažeidžiamų asmenų kaip kurtieji vaizdavimo ypatumus žiniasklaidoje itin svarbu akcentuoti žurnalistų etiką, objektyvumo siekimą, paties žurnalisto laikymąsi įstatymų ir atsakomybę už netikslią informaciją. Verta susipažinti su Europos Sąjungos žurnalistų patarimais (Diversity Toolkit for Factual Programmes in Public Service Television, 2007), galinčiais padėti minimo asmens nepaversti tik objektu ir pateikti visapusišką kultūrinei mažumai priklausančio asmens vaizdą. Remiantis minėtu šaltiniu, 1 lentelėje pateikiami patarimai žurnalistams, kaip rengti informaciją apie klausos negalią turinčius žmones.

Kalbant apie kurčių ir neprigirdinčių žmonių vaizdavimo ypatumus Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje taip pat labai svarbu prisiminti pagrindinius visuomenės informavimo principus. Pabrėžtina, kad kiekvienas žurnalistas (leidėjas ar rengėjas) privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų, taip pat humanizmo, lygybės, pakantos, pagarbos žmogui principų, gerbti žodžio, kūrybos, religijos ir sąžinės laisvę, nuomonių įvairovę, laikytis profesinės etikos normų, Lietuvos žurnalistų ir leidėjų

1 lentelė. Patarimai žurnalistams

<p>Informacijos rinkimas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Žurnalisto darbo kokybės garantas – faktai. Ar Jūs visiškai pasitikite informacija, gauta iš kolegų, naujienu agentūrų, interneto? Svarbu suvokti, kad informacijos pasirinkimą veikia ir žurnalisto pažiūros. • Smalsumas ir įtarumas yra svarbūs žurnalisto bruožai. Iškelkite sau iššūkį, ieškodami naujų informacijos šaltinių, išdrįskite suabejoti vyraujančio diskurso tendencijomis. Ar kalbate apie šią kultūrinę mažumą, remdamiesi vien tik aktualijomis? • Turėkite galvoje, kad dažnai kurtieji jau yra patyrę diskriminaciją, todėl atviram ir drąsiam pokalbiui su nepažįstamu žmogumi nelengvai pasiryžta. • Atkreipkite dėmesį į stereotipus ir venkite jų. Kai neišvengiama tokių apibendrinimų kaip „kurtieji elgiasi taip ar anai“ ar pan., tie žmonės suniveliuojami, paverčiami beasmeniu objektu. • Nevalia pamiršti to, kad kurtieji yra visuomenės dalis. Šie žmonės visada buvo ir yra šalia mūsų. Tik tada, kai skaitytojas susitapatins su kurčiuoju ar neprigirdinčiuoju, sulauksime adekvatesnio skaitytojo požiūrio į turinčius klausos negalią. Šitaip bus lengviau išvengti stereotipų ar juos paneigti. • Kiekvienas žmogus subjektyviai pateikia savo patirtį, todėl reikia kalbinti daugiau žmonių iš tos pačios neįgaliųjų grupės, nes ir kurtieji yra pasidaliję į skirtingus visuomenės sluoksnius.
<p>Faktų tikrinimas ir medžiagos rengimas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kiek laiko Jūs skirate faktams tikrinti? • Dažnai žinių vartotojai žino daugiau nei pats žurnalistas, todėl reikia būti kuklesniam, atidesniam, nepamiršti, kad tarp vartotojų tikrai atsiras aptariamoms temoms ekspertų. • Remdamasis savo teikiama informacija žurnalistas turi suformuoti naują požiūrį, peržengti nusistovėjusias ribas. Ne visada reikia stengtis žūtbūt patenkinti skaitytojo, klausytojo ar žiūrovo lūkesčius. Nesistenkite prisiderinti prie kolegų, ieškokite naujovių ir nesitaikstykite su nusistovėjusiomis normomis.

1 lentelės tęsinys

<p>Faktų tikrinimas ir medžiagos rengimas</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Savo rengiamuose straipsniuose ar reportažuose reikia vaizduoti kurčiųjų gyventojų sudėtį ne tik proporcingai, bet ir įvairiapusiškai. • Rengiant informaciją apie klausos negalią turinčius žmones (kaip ir kitomis temomis) kruopštumo stoka negali būti pateisinama laiko trūkumu. Terminų išmanymas rašant ar kalbant apie kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius žurnalistams yra toks pats svarbus, kaip ir įstatymų laikymasis. • Svarbu tai, kaip kurtieji vaizduojami, kaip įtraukiami į pasakojimą. Informuojant apie kurčiuosius reikia vengti kaltinimų be išimties visai socialinei grupei. Žodžiais galima ir pagerbti asmenį, ir sunaikinti. Be to, galima sukelti ir nevaldomą visuomenės įtampą, nors to ir nenorėta. • Žinodami kai kurių politikų ar kitų žinomų žmonių neigiamas nuostatas kurčiųjų atžvilgiu ar išgirdę juos įžeidžiančių žodžių, pagalvokite, ar būtina reikia tai perteikti. Jeigu taip, tai būtina atspindėti ir kitą visuomenei tiek pat svarbaus asmens nuomonę.
<p>Kai Jūsų informacija jau paskleista</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ar tinkamai suvokta ir įvertinta kai kurių žodžių emocinė galia? Pavyzdžiui, kurčiuosius pavadinus „nebyliais“, „kurčnebyliais“ ir pan.? • Ar suvokiate savo profesinę atsakomybę už teikiamos informacijos poveikį informacijos vartotojui ir už tolesnį gyvenimą tų žmonių, apie kuriuos rašote savo darbuose? • Ar pagalvojote, kad kai kurios visuomenės grupės (labai retai arba niekada nepatenkančios į Jūsų ar kitų žurnalistų akiratį) tikrai pagrįstai jaučiasi nereikšmingos, nereikalingos? • Pasvarstykite, gal vertėtų savo redakcijoje parengti mažą žodynėlį įtraukiant tokius žodžius kaip <i>kultūrinės mažumos</i>, <i>integracija</i>, <i>daugiakultūriškumas</i>, <i>negalia</i> ir pan.? Verta nuolat atsižvelgti į minėtų terminų vartojimą, tų sąvokų kontekstą ir kaip jis kinta laikui bėgant. • Jei paminėjote savo herojaus negalią, pagalvokite, ar tikrai tai buvo būtina nurodyti jau antraštėje? Ypač, jei kalbėjote apie smulkius teisės nusižengimus, nusikaltimus ar eismo įvykius?

1 lentelės tęsinys

Kai Jūsų informacija jau paskleista	<ul style="list-style-type: none"> • Dar kartą įvertinkite, kokiai tikslinei visuomenės grupei skirta Jūsų žiniasklaidos priemone teikiama informacija? Ar domėjotės, kam bus įdomi Jūsų tema? Pavyzdžiui, jeigu Jūsų straipsnį skaitys darbdaviai, nuo to, kaip jie supras kurčiojo padėtį, labai priklausys jo integracija į darbo rinką.
-------------------------------------	--

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis *Diversity Toolkit for Factual Programmes in Public Service Television* (2007)

etikos kodekso nuostatų, padėti plėsti demokratiją, visuomenės atvirumą, skatinti visuomenės pilietiškumą ir valstybės pažangą, stiprinti valstybės nepriklausomybę, ugdyti valstybinę kalbą, tautinę kultūrą ir dorovę.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į profesinę žurnalistų etiką. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (Lietuvos žurnalistų sąjunga, 2005) ir įstatymai pirmiausia reikalauja, kad žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas besąlygiškai gerbtų žmogų ir jo teises. Šis kodeksas žurnalistui draudžia bet kokiomis aplinkybėmis tyčiotis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo, religijos ir kitų dalykų. Bet koks pasityčiojimas iš kitos tautybės asmens, jo tautinių bruožų, elgsenos ar religinių įsitikinimų gali būti labai nemalonus ir priimtas labai priešišškai, o laikui bėgant tai gali supriešinti visuomenę. Kas mums, girdintiesiems, skamba keistai ar juokingai, kurčiajam gali būti įžeidu. Pavyzdžiui, kurtieji labai išsižeidžia pavadinti „nebyliais“ ar „kurčnebyliais“. Lietuvos kurčiųjų draugijos respublikinės valdybos prezidentė Roma Klečkovskaja kreipėsi į Valstybinę lietuvių kalbos komisiją dėl žodžio „kurčnebylis“. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2010 m. gegužės 5 d. raštu pateiktame atsakyme rašoma, kad Dabartinio lietuvių kalbos žodyno (6 leidimo) elektroninė versija pateikia tokią žodžio „kurčnebylis“ reikšmę: „kurčias ir nebylus žmogus“, t. y. lietuviškai „kurčnebyliu“ vadinamas negirdintis ir negalintis kalbėti (nemokantis jokios kalbos) žmogus. Žmogus, negalintis tik girdėti, – kurčiasis (Dabartinės lietuvių kalbos žodyne žodžio

kurčias reikšmė – „negirdintis“). Taigi leksikografiškai žodžių „kurčnebylis“ ir „kurčiasis“ reikšmės yra skiriamos, abu jie yra taisyklingi ir savo reikšme vartotini lietuvių kalboje. **Gestų kalbą suvokiant kaip gimtąją kurčiųjų kalbą, ją mokantį negirdintį žmogų netikslu vadinti „kurčnebyliu“.** Kad kartais nepagrįstai painiojamos šių žodžių reikšmės, – kalbos vartotojų atsakomybės klausimas, nes 1995 m. gegužės 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime Nr. 630 „Dėl kurčiųjų gestų kalbos pripažinimo gimtąja kalba“ (Žin., 1995, 38–948) ir Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (Žin., 1991, 36–969) vartojamas terminas *kurtieji*, o ne *kurčnebyliai*.

Kalbant apie šios kalbinės mažumos vaizdavimą žiniasklaidoje, reikia pasakyti, kad Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas draudžia žeminti žmogų, taip pat sieti įtariamojo ar kaltinamojo negalią su jo padarytu nusikaltimu: „Žurnalistui, viešosios informacijos rengėjui draudžiama žeminti ar šaipytis iš žmogaus pavardės, rasės, tautybės, etniškumo, jo religinių įsitikinimų, amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, negalios ar fizinių trūkumų net tada, kai tas žmogus yra nusikaltęs. Žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas taip pat neturi sieti įtariamo, kaltinamo ar nusikaltusio asmens priklausymo tam tikrai tautinei, etninei ar socialinei grupei, jo seksualinės orientacijos su jo padarytu nusikaltimu ir tai pabrėžti.“ (Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, 54 straipsnis). Jokie sociologiniai tyrimai nepatvirtins, kad negalia lemia nusikalstamą elgesį, veikiau tai lemia socialinė asmens raida, jo gyvenimo sąlygos ir kiti dalykai.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas taip pat draudžia „Žurnalistui, viešosios informacijos rengėjui ir leidėjui tiesiogiai arba netiesiogiai skatinti, kurstyti neapykantą (nesantaiką) žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui 54 straipsnyje išvardintais pagrindais.“ (Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, 55 straipsnis). Beje, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad tokia veikla gali būti vertinama ir pagal Baudžiamąjį kodeksą, draudžiantį kurstyti neapykantą ir numatanti už tai atsakomybę.

Žiniasklaidoje pateikiant publikacijas apie klausos negalią turinčius žmones ir jų vartojamą gestų kalbą, būtina vengti šių mitų: (Burkauskienė, 2008):

- visi kurtieji ir neprigirdintieji gerai skaito iš lūpų;
- kurtumas yra fizinė negalia;
- kurti vaikai dažniausiai gimsta kurčiųjų šeimose;
- kurčiųjų šeimų gyvenimas labai uždaras;
- kurtieji dažniau nei girdintieji sukelia esimo įvykius;
- tarpusavyje kurtieji yra labai draugiški;
- neprigirdintieji yra protingesni už kurčiuosius;
- visi kurtieji moka gestų kalbą;
- gestų kalba yra tarptautinė;
- gestų kalbą sudaro simboliniai gestai;
- gestų kalbą sugalvojo girdintieji, norėdami padėti kurtiesiems;
- kurčiųjų vartojama gestų kalba neturi gramatikos.

Renata Matkevičienė (2008) patvirtina, kad naudojant įvairias žiniasklaidos priemones (pranešimus, spaudos konferencijas, informacinius susitikimus) neįgaliesiems ir jų atstovams suteikiama proga tapti matomais, išklaustytiems ir labiau suprastiems. Žiniasklaida gali būti gera tarpininkė visuomenei pasiekti ir priemonė jai informuoti, viešosioms diskusijoms inicijuoti ir propaguoti tinkamą požiūrį į neįgaliuosius.

Kad žiniasklaida labai svarbi informuojant ir formuojant tam tikrą visuomenės, atskirų jos narių ir grupių autoritetą, pripažįsta ir Europos Tarybos Ministrų Komitetas, kuris savo Rekomendacijoje „Dėl veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises <...>“ (2006 m. balandžio 5 d. Ministrų komiteto Rekomendacija, 2006) pabrėžia, kad siekiant idant visuomenė geriau suprastų negalią turinčių žmonių poreikius ir teises, būtina priešintis diskriminuojamam elgesiui ir tam tikram ženklinimui, keisti tai į prieinamą ir objektyvią informaciją apie sveikatos sutrikimų ir negalios pasekmes. Apibendrinant klausos negalią turinčių žmonių vaizdavimą viešojoje erdvėje svarbu akcentuoti tai, kad pačiam žurnalistui pirmiausia reikia išmokti matyti žmogų, o ne jo negalią. Ir

nors žiniasklaida neturi visiškos galios formuoti socialinius vaizdinius, tačiau ji vaidina svarbų vaidmenį keičiant, įtvirtinant ir / ar skleidžiant tam tikro pobūdžio (kartais neatitinkančius tikrovės ir stereotipinius) socialinius negalios konstruktus. Toliau straipsnyje bus ieškoma atsakymo į klausimą, kokiais klausos negalią turinčio žmogaus vaizdavimo ypatumais išsiskiria trys didieji Lietuvos interneto portalai: *Lrytas.lt*, *Alfa.lt*. ir *Delfi.lt*.

Kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vaizdavimo ypatumų Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje (*Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt*) tyrimo rezultatai

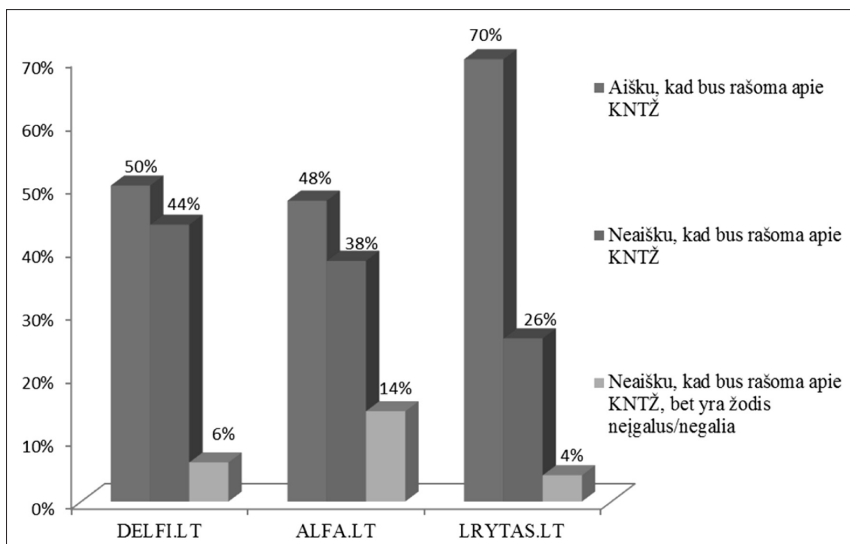
Straipsnyje pristatomi tyrimo, kurio tikslas buvo nustatyti, kaip Lietuvos internetinė žiniasklaida vaizduoja kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius, rezultatai. Siekiant įgyvendinti šį tikslą buvo numatyta kiekybinis ir kokybinis tyrimai. Svarstant empirinę šio darbo dalį nuspręsta išanalizuoti Lietuvos interneto portalų pateikiamą turinį, kuris daro įtaką visuomenės sampratai apie klausos negalią turinčius žmones. Internetinė žiniasklaida pasirinkta todėl, kad naujienų portaluose publikacijų archyvai tyrimui yra prieinamesni nei televizija ar radijas. Rašytinių publikacijų tyrimas leido apimti ilgesnį laikotarpį ir tai lėmė didesnę ir įvairialypiškesnę tyrimo imtį. Publikacijų paieška ir atranka vyko 2006–2012 m. Lietuvos interneto portaluose *Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt*. Bendra tyrimo metodikos schema remiasi sociologinėmis socialinio konstruktivizmo idėjomis apie kalbos svarbą socialiniam tikrovės konstravimui ir socialinio išmanymo specifikai. Pirminis paieškos žodis buvo „kurč“ (visi linksniai, moteriškoji ir vyriškoji giminė, vienaskaita ir daugiskaita.) Papildomai ieškota publikacijų, kuriose pavartoti žodžiai ar žodžių junginiai *neprigirdintieji*, *negirdintieji*, *klausos sutrikimas*, *klausos negalia*, *gestų kalba*. Atrinkus nustatyto laikotarpio publikacijas, kuriose pavartoti paieškos žodžiai, jos visos buvo perskaitytos. Neatsižvelgta tik į tas publikacijas, kurių turinys iš esmės visai neatitiko tyrimo srities.

Tyrimo imtį sudarė 435 Lietuvos interneto portalų *Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt* 2006–2012 m. laikotarpio publikacijos, kurios tyrimo meto-

dologijoje nurodytais aspektais buvo susijusios su klausos negalią turinčiais žmonėmis. Siekiant sužinoti, kaip intensyviai tirti pasirinktos žiniasklaidos priemonės auditorijai pateikia informaciją apie KNTŽ, apskaičiuotas vidutinis publikacijų skaičius per mėnesį. Nustatyti tokie skaičiai: *Delfi.lt* – 3, *Lrytas.lt* – 1,7, *Alfa.lt* – 1,5 publikacijos. Vadinas, šia tema susidomėjęs žmogus, ieškantis naujienų internete, itin retai randa publikacijų, kuriose rašoma apie klausos negalią turinčius asmenis.

Dar vienas aspektas, į kurį atsižvelgta aiškinantis, kaip interneto žiniasklaida vaizduoja KNTŽ, – publikacijų antraštės. Interneto skaitytojams jos yra pagrindinė nuoroda į tai, apie ką bus rašoma publikacijoje ir kokią informaciją joje bus galima rasti. Taigi publikacijų antraštės analizuojant vertintos pagal tai, ar iš jų formuluočių galima suprasti straipsnio temą (KNTŽ) (žr. pav. 1).

Pateiksime keletą publikacijų antraščių, iš kurių galima suprasti, kad bus rašoma apie KNTŽ, pavyzdžių: „Plungės rajone po traukinio ratais žuvo kurčnebylis“ (*Lrytas.lt*, 2009-04-03), „Šoks kurčioji, dainuos – akloji“ (*Alfa.lt*, 2010-09-20). Tyrimo rezultatai rodo, kad *Lrytas*.

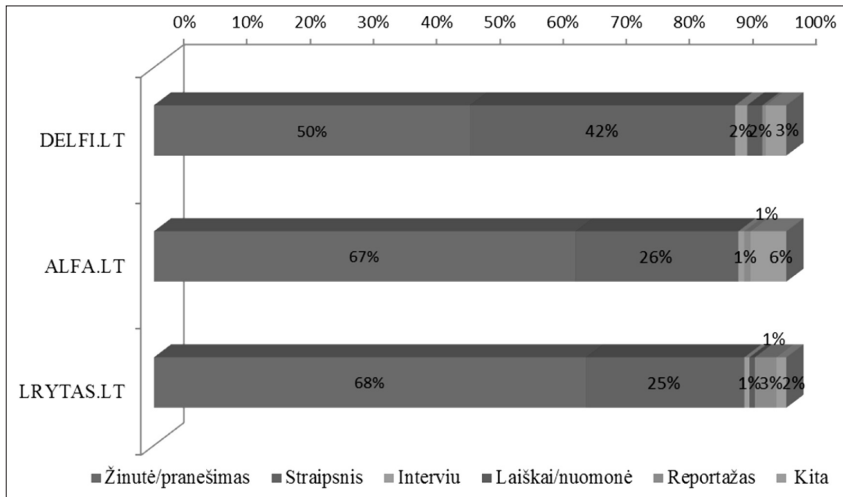
1 paveikslas. Publikacijų apie KNTŽ antraštės

lt dažniausia iš visų tirtų portalų jau pavadinime skaitytoją informuoja, kad publikacija bus apie KNTŽ. *Alfa.lt* dažniau nei kitų interneto portalų antraštės informuoja, kad bus rašoma apie neįgalius asmenis. Kituose portaluose tokių antraščių taip pat rasta. Pavyzdžiui: „Neįgaliems studentams – prieinamesnis aukštasis mokslas“ (*Alfa.lt*, 2006-08-24). Svarbu tai, kad *Delfi.lt* publikacijos pavadinimas „Ukmergės r. kurčiasis įtariamasis papjovęs sūnų“ (*Delfi.lt*, 2007-11-05) yra ženklinantis KNTŽ.

Iš publikacijos pavadinimo aišku, kad asmuo dar nenuteistas ir nepripažintas kaltas, tačiau žiniasklaida jau pavadinime jį įvardija kaip galimą nusikaltėlį, be kita ko, dar akcentuoja, kad jis kurčiasis. Tokios antraštės ir patį asmenį, ir visą KNTŽ grupę paverčia tiesioginiais stigmatizacijos objektais. Nevalia pamiršti to, kad pavadinimas turi galią formuoti neadekvatų supratimą apie KNTŽ ir skatinti baimę jų atžvilgiu. Žiniasklaida (šiuo atveju – *Delfi.lt*) aiškiai linkusi sieti nusikaltimo priežastį su klausos negalia – tai matyti net iš pavadinimo. Tokios publikacijų antraštės gali daryti įtaką susiformuosiančiai visuomenės nuomonei apie KNTŽ ir yra ne visuomenės informavimas, o labiau gąsdinimas ar žurnalistų naudojamas triukas auditorijai sudominti, sensacingai pateikti informaciją. Reikia akcentuoti tai, kad publikacijų antraštės, iš esmės neatitinkančios realios situacijos, tik kursto audizmo apraiškas visuomenėje.

Kitas aspektas, rodantis žiniasklaidos reikšmių kūrimo proceso ypatumus, – žanras, kuriuo parašyta publikacija (žr. pav. 2).

Parengti trumpą naujienų žinutę ekonomiškai naudingiau ir paprasčiau – dažniausiai jos rengėjas gali surinkti informaciją iš naujienų agentūrų, įvairių institucijų žiniasklaidai pateikiamų suvestinių ir pranešimų, kitų žiniasklaidos priemonių. Norint tai padaryti, nereikia išeiti net iš redakcijos. Taip pateikti naujienas daug paprasčiau nei, pavyzdžiui, rengti reportažą – susitikti su istorijos dalyviais ir padedant vertėjai imti interviu iš asmens, kuris bendrauja tik gestų kalba. Tačiau yra ir kita šio reiškinio pusė – gali būti, kad rinkdamasis lengvesnį kelią žurnalistas taip taupo laiką ir atsiriboja nuo aptariamąsios temos ir konkrečių žmonių,

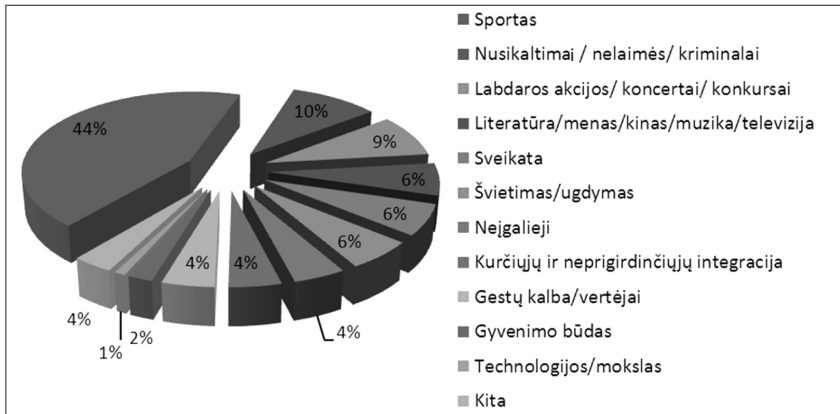

2 paveikslas. Publikacijų pasiskirstymas pagal žanrus

apie kuriuos rašo. Rezultatas gali būti toks, kad neįvykus tiesioginiam kontaktui su aprašomais asmenimis (KNTŽ), jie bus pavaizduoti apibendrintai ir stereotipiškai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma šiame tyrime analizuotų publikacijų parašytos žinučių (pranešimų) forma, antras pagal dažnumą žanras – straipsniai, o kitų žanrų (reportažų, interviu ir kt.) tekstų rasta itin mažai (nuo 1 proc. iki 4 proc.). Faktas, kad reportažų, interviu skaičius itin mažas, o didžioji dalis publikacijų pateiktos žinutėmis, rodo, kad Lietuvos internetinė žiniasklaida klausos negalią turinčius žmones ir su jais susijusias realijas linkusi pateikti kuo mažesnėmis laiko sąnaudomis.

Atliekant tyrimą išskirta 12 temų, pagal kurias sugrupuotos publikacijos (žr. pav. 3). Pagrindinė didžiausios publikacijų dalies (44 proc.) tema – sportas. Taigi galima tvirtinti, kad formuodama savo auditorijos socialinio pasaulio sampratą, tirtoji žiniasklaida (sprendžiant iš tyrime nustatytų vyraujančių temų) įdomiausiu dalyku laiko KNTŽ sportinę veiklą. Tyrimo rezultatai rodo ir tai, kad antra pagal gausumą – nusikal-

3 paveikslas. Analizuotų publikacijų pasiskirstymas pagal temas

timų ir nelaimių tema (10 proc.), trečia – labdaros akcijos, koncertai, konkursai (9 proc.). Dažniausios temos, sudarančios nuo 1 proc. iki 6 proc., yra literatūra, menas, kinas, muzika, televizija, sveikata, švietimas ir ugdymas, neįgalieji, kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų integracija, gestų kalba, vertėjai, gyvenimo būdas, technologijos, mokslas ir kita. Atkreipiame dėmesį į tai, kad verslo, politikos temos buvo priskirtos prie grupės „Kita“, nes jų rasta vos keletas. Skaičiai rodo, kad internetinė žiniasklaida nelinkusi apie KNTŽ rašyti kaip apie aktyvų šių didžiajai visuomenės daliai aktualių veiklos sričių dalyvį.

Kaip jau buvo minėta, antra pagal gausumą yra nusikaltimų ir nelaimių tema. Publikacijose šia tema KNTŽ įvardyti ir kaip įvykdę nusikaltimą, ir kaip aukos. Svarbu tai, kad tyrimo rezultatai rodo, jog publikacijų, kuriose KNTŽ minimi kaip galimai nusikaltę ar nukentėję, t. y. tapę aukomis, rasta po lygiai (pvz., „Neįgaliųjų centre Vilniuje, įtariama, išprievartautas berniukas“ (*Alfa.lt* 2010-11-02)). Taip pat išsiaiškinta, kad KNTŽ dažniau yra aukos, o ne nusikaltėliai. Klausos negalią turinčius žmones kaip aukas atspindi šios publikacijos: „Vienas nukentėjusiųjų sako, kad Popiežius žinojo apie JAV kurčiųjų mokyklos auklėtinius tvirkinusį kunigą“ (*Delfi.lt*, 2010-03-26), „Plungės rajone po traukinio ratais žuvo kurčnebylis“ (*Lrytas.lt*, 2009-04-02). Reikėtų at-

kreipti dėmesį į pastarąją *Lrytas.lt* publikaciją, į kurios pavadinimą įeina nevertotinas žodis „kurčnebylis“. Be to, pačios publikacijos nuotraukos antraštė skelbia: „Nebylys vyras neišgirdo atlekiančio traukinio ir buvo nutrenktas“ (žr. 1 iliustraciją).

Svarbu pastebėti, kad sąvokų painiojimas ir vartojimas nežinant tikrosios jų reikšmės rodo naujienų portalo neprofesionalumą informuojant visuomenę apie klausos negalią turinčius žmones ir išreiškiant neetišką požiūrį į kurčiuosius.

Tiriant, kokie KNTŽ vaizdavimo ypatumai atsispindi rašant apie nusikaltimus ir nelaimes *Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt portaluose*, pastebėta, kad *Alfa.lt* skelbia daugiausia publikacijų, kai KNTŽ yra įtariamasis, pa-

Plungės rajone po traukinio ratais žuvo kurčnebylys (5)

Janina Vansauskienė 2009-04-02 09:58

Tarvainių geležinkelio stoties (Plungės r.) budėtojų akyse žuvo bėgius neleistinoje vietoje pereiti bandęs vietos gyventojas. 73 metų vyras nepastebėjo ir neišgirdo atlekiančio traukinio.

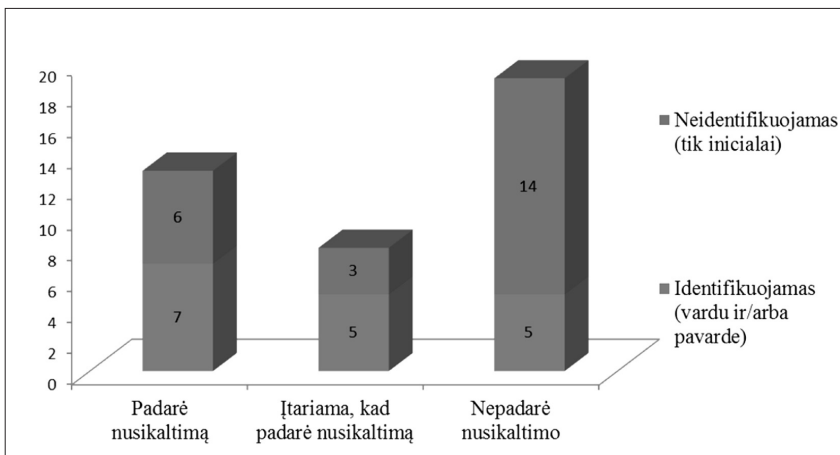
Nebylys vyras neišgirdo atlekiančio traukinio ir buvo nutrenktas. A.Barzdžius

1 iliustracija. „Plungės rajone po traukinio ratais žuvo kurčnebylis“

Šaltinis: *Lrytas.lt*

daręs nusikaltimą. Tačiau nevalia pamiršti, kad KNTŽ turi teisę į tai, kad būtų išsaugotas jo privatumas. Vertinant tyrimo rezultatus, rodančius, kad visuose tirtuose interneto portaluose yra atvejų, kai įtariamas padaręs nusikaltimą KNTŽ identifikuojamas vardu ir / arba pavarde, buvo aiškinamasi (žr. pav. 4), kiek iš tikrųjų yra tokių publikacijų ir ar tikrai iš pateikto KNTŽ aprašymo įmanoma jį atpažinti.

Reikia pabrėžti, kad Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 40-ame straipsnyje rašoma: „draudžiama skelbti įtariamo padarius nusikalstamą veiką asmens duomenis, iš kurių būtų galima nustatyti įtariamojo tapatybę“. Etikos kodekse taip pat teigiama, kad „žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas privalo laikytis nekaltumo prezumpcijos. Žmogų pripažinti kaltu gali tik teismas teisėtu sprendimu arba nuosprendžiu“ (37 straipsnis), taip pat yra pasakyta „neskelbti nepagrįstų, nepatikrintų, faktais neparemtų kaltinimų“ (38 straipsnis), „draudžiama skelbti informaciją apie asmenį, <...> kai viešoji informacija tą asmenį pateikia afekto būsenos“ (48 straipsnis), rodyti pagarbą „žmogaus teisėms ir laisvėms net ir tais atvejais, kai asmuo jų nežino ar nesuvokia“ (57 straipsnis)). Kaip rodo tyrimo rezultatai, rašiniuose nusikaltimų ir nelaimių tema KNTŽ aprašomi pateikiant asmenį identifikuojančią in-

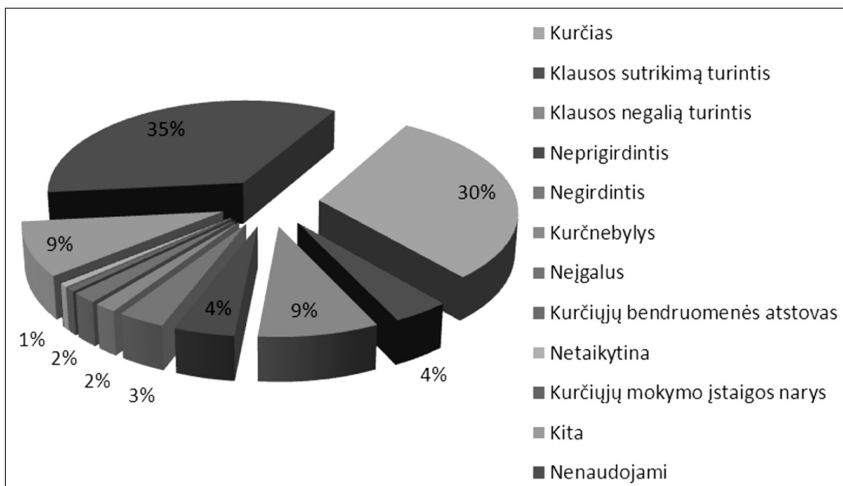

4 paveikslas. KNTŽ identifikacija publikacijose nusikaltimų ir nelaimių tema

formaciją (vardą ir / ar pavardę). Galima kelti prielaidą, kad tokia KNTŽ asmenų identifikavimo praktika analizuotose publikacijose neatitinka cituotų Etikos kodekso nuostatų. Identifikuojanti informacija skelbiama neatsižvelgiant ir neįvertinant, kad jie yra privatūs, o ne vieši asmenys, be to, jų kaltė dar nėra įrodyta teismo ir jie nėra nuteisti. *Delfi.lt* publikacija „Ukmergės r. kurčiasis įtariamas papjovęs sūnų“ (*Delfi.lt*, 2007-11-05) rodo, kad, nebūdamas viešasis asmuo ir teismo dar nepripažintas kaltas, KNTŽ žiniasklaidos jau įvardijamas kaip įtariamas nusikaltėlis. Toks identifikavimas rodo, kad nesilaikoma nekaltumo prezumpcijos.

Galima kelti prielaidą, kad tokios publikacijos KNTŽ grupę paverčia tiesioginiais stigmatizacijos objektais. Šiuo atveju žmogus yra nuteisiamas anksčiau, negu tai padarys teismas, akcentuojant, kad jis, kurčiasis, yra ir sūnaus žudikas. Tačiau kurtumas visai nesusijęs su įvykiu nusikaltimu.

Svarbu tai, kad socialinis konstruktyvizmas ypač svarbia laiko kalbą, žodžius ir jų reikšmes, nes jais kuriama tam tikra samprata. Todėl atliekant tyrimą buvo siekta išanalizuoti, kokius terminus vartojant publikacijose kalbama apie KNTŽ. Žodžių, kurie reiškia žmogaus negalią girdėti, pasiskirstymas pateikiamas pav. 5.

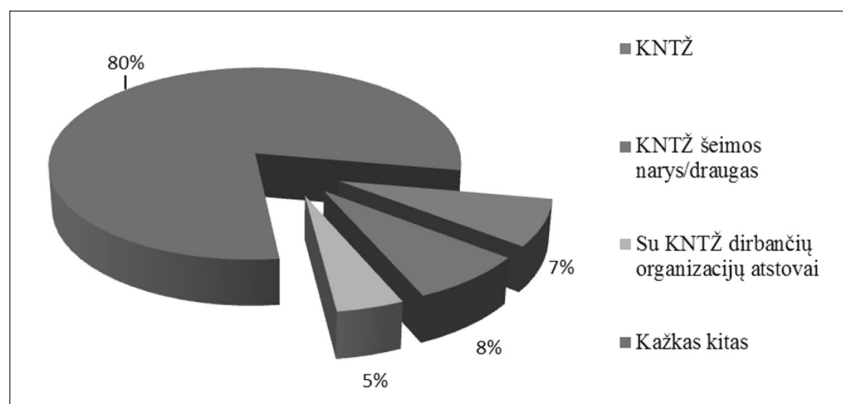

5 paveikslas. Publikacijose vartojami žmogaus negalią gerai girdėti įvardijantys žodžiai

Gerai tai, kad net 150 publikacijų sporto tema (35 proc.) vengiama vartoti terminus, kuriais nurodoma konkreti žmogaus negalia ir ieškoma kitų būdų pranešti, kad kalbama apie KNTŽ. Dažniausia tokių publikacijų pavadinimai, pabrėždami jo dalyvavimą tik kurtiesiems skirtose varžybose, jau „praneša“ apie žmogaus kurtumą. Išsiaiškinta, kad dažniausiai vartojamas terminas „kurčiasis“ (132 publikacijos, 31 proc.). Kaip teigiamą aspektą reikėtų įvardyti tai, kad tirtose žiniasklaidos publikacijose pasitaikė mažai nepagarbių, KNTŽ žeminančių, įžeidžiančių terminų. Dažniausias nevartotinas terminas yra „kurčnėbylis“ (7 publikacijos, 2 proc.). Pasitaikė ir tokių terminų kaip „dalinai kurčias“, „puskurtis“. Nereikėtų pamiršti, kad nevartotini ir klaidinantys terminai tik apsunkina šios grupės žmonių integraciją į visuomenę.

Publikacijose labai svarbų vaidmenį vaidina pirminiai informacijos šaltiniai, kuriais remdamiesi žurnalistai sistemina informaciją ir rengia publikacijas. Tyrimu buvo siekta išsiaiškinti, kaip dažnai patys KNTŽ yra pirminis informacijos šaltinis (žr. pav. 6).

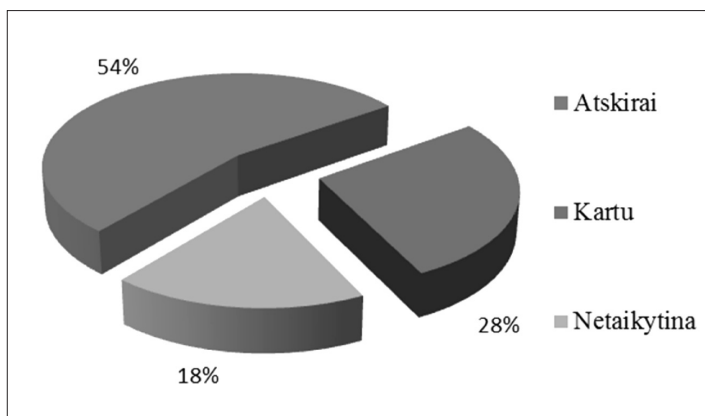
Tyrimo rezultatai rodo, kad klausos negalią turintis žmogus kaip pirminis informacijos šaltinis pasirenkamas itin retai. Iki tyrimo buvo iškelta hipotezė, kad rašant apie klausos negalią turinčius asmenis, jų nuomonė paprastai ignoruojama, jiems labai retai leidžiama pasisaky-

6 paveikslas. Pirminiai publikacijų informacijos šaltiniai pagal interneto portalus

ti. Tyrimo rezultatai patvirtino anksčiau išsakytą mintį, kad rengdami publikacijas apie KNTŽ žurnalistai linkę atsiriboti nuo klausos negalią turinčių asmenų. Dažniau nei patys KNTŽ (tik 7 proc.) pirminis informacijos šaltinis tirtose publikacijose buvo jų artimieji, draugai, organizacijų, kuriose jie dirba, atstovai. Iš kitų informacijos šaltinių (80 proc.) minėtini teisėtvarkos sistemos atstovai, gydytojai, patys žurnalistai. Taigi galima kelti tokią pat prielaidą, kad daugeliu atvejų KNTŽ neturi galimybės išsakyti savo nuomonę, nes jų net neklausiama. Žurnalistams parankiau rinkti informaciją iš įvairių pranešimų, dokumentų, teiraujantis gydytojų ar kitų specialistų, bet ne iš tų, kurie turi daugiau asmeninės patirties, kadangi KNTŽ ar jų šeimos nariai dažnai bendrauja tik gestų kalba, o žurnalistai, tikėtina, retai bendradarbiauja su gestų kalbos vertėjais. Taigi Lietuvos internetinė žiniasklaida visuomenę informuoja apie KNTŽ, tačiau pačių KNTŽ balsą tirtoje žiniasklaidoje galima išgirsti itin retai.

Tiriant taip pat iškilo klausimas, ar KNTŽ įprasta vaizduoti veikiančius drauge su girdinčiaisiais ar atskirai (žr. pav. 7). Rezultatai rodo, kad 18 proc. publikacijų šiuo klausimu išvis nekalbama, nes jose nėra aprašytų konkrečių KNTŽ atvejų, o gvildenamos tik platesnio pobūdžio temos. Tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos internetinėje žiniasklai-

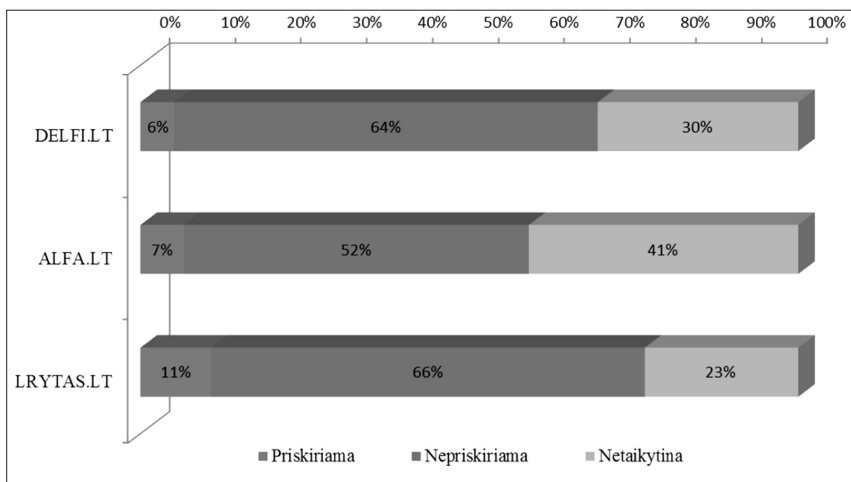

7 paveikslas. KNTŽ vaizdavimo ypatumai (visuose interneto portaluose)

doje dažnai minima situacija, kai KNTŽ veikia atskirai nuo girdinčiųjų (235 tokios publikacijos). Apžvelgiant sporto temas, kurios ir sudaro didžiausią visų trijų interneto portalų tirtų publikacijų dalį, pastebėta, kad klausos negalią turintys asmenys dažniausiai veikia atskirai. Pagirtina, kad žiniasklaida KNTŽ vaizduoja gebantį savo negalią sporte paversti tam tikru gebėjimu, tačiau tokių publikacijų skaičius neturėtų taip smarkiai viršyti tų, kuriose KNTŽ vaizduojami veikiantys drauge su girdinčiaisiais.

Tyrimu taip pat siekta išsiaiškinti, ar konkrečiai rašant apie KNTŽ publikacijos antraštėje ir pačioje publikacijoje buvo pabrėžta, kad jie priklauso bendrai neįgaliųjų grupei (žr. pav. 8).

Tyrimo rezultatai rodo, kad hipotezė, jog kurtieji ir neprigirdintieji vaizduojami apibendrintai, t. y., kad žiniasklaida kuria visiems bendrą neįgalaus asmens paveikslą suvienodindama skirtingą negalią (fizinę, psichinę, sensorinę), iš dalies pasitvirtino. Tokių publikacijų rasta 8 proc. Keletas publikacijų pavyzdžių: „Neįgalieji mokyklą užtvėrė balionų tvora“ (*Lrytas.lt*, 2007-05-08), „Išvysk sostinę jaunųjų neįgaliųjų menininkų akimis“ (*Alfa.lt*, 2009-07-13), „Rentos negavusi neįgali

8 paveikslas. Publikacijos, kuriose KNTŽ priskiriamas bendrai neįgaliųjų grupei

sportininkė teismui skundžia Sporto departamentą“ (*Delfi.lt*, 2009-05-14). Šios antraštės informuoja, kad publikacija bus apie neįgalų (-ius) žmogų (žmones), nes žodis *neįgalusis* tinka bendrai įvardyti neįgaliuosius kaip grupę, tačiau pats rašinys yra tik apie KNTŽ. Kai rašoma konkrečiai apie vieną kurią nors negalią turinčius žmones, žodis „neįgalus“ yra netikslus ir klaidingas. Svarbu suprasti, kad negalia yra individuali. Ji rodo konkrečiam asmeniui arba jų grupei (pavyzdžiui, žmonių, kurie kalba gestų kalba) būdingą ypatybę, kuri yra tik lokali, nes tie patys žmonės gali judėti, matyti, mąstyti ir / arba atvirkščiai. Todėl skirtingą fizinę, sensorinę ar psichinę negalią turinčių žmonių suvienodinimas iš esmės yra blogas (pavyzdžiui, aklas žmogus vargu, ar galės fotoaparatu įamžinti miesto vaizdus, o judėjimo ar klausos negalią turintis asmuo tai padarys be didesnių sunkumų). Skaitant tiriamos žiniasklaidos publikacijas, kuriose klausos negalią turintis žmogus vadinamas neįgaliuoju, kyla klausimas, kokia yra tikroji tokių formuluočių intencija? Vargu, ar dažna antraščių formuluotė „neįgalieji“ ir ja kuriamas abstraktus įvairią fizinę, sensorinę ir psichinę negalią turinčių žmonių paveikslas mažina jų atskirtį visuomenėje. Apibendrintos formuluotės žiniasklaidoje kuria anonimiškus, todėl nelabai patikimus žmonių su įvairia negalia tipus, inicijuojančius gynybinius „mes – jie“ santykius. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad žodis „neįgalusis“ yra nekonkretus ir iš jo sunku suprasti, apie kokią negalią turinčius žmones publikacijoje bus pateikiama informacija.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad ryškiausias vyraujantis KNTŽ tipas, kuriamas analizuotoje žiniasklaidoje, – sportininkas. Reikšminga tai, kad vienas dažnesnių tipų tirtoje žiniasklaidoje – KNTŽ, įtariamą padaręs nusikaltimą. Toks žiniasklaidos primetamas vaidmuo skatina KNTŽ stigmatizacijos apraiškas. Neigiamas KNTŽ apibūdinimas neteikia pozityvių perspektyvų šiems asmenims, o gąsdina auditoriją. Tyrimo duomenys taip pat leidžia teigti, kad linkstama pateikti apibendrintą KNTŽ asmenų kaip homogeniškos grupės vaizdą. Tai rodo ne tik KNTŽ priskyrimas neįgalųjų žmonių grupei apskritai, bet ir publikacijose atsispindintis labai ribotas socialinių KNTŽ vaidmenų spektras.

Išvados

Klausos sutrikimai yra nevienareikšmiškai apibūdinamas reiškinys, kurio apibrėžties ribos per istoriją smarkiai kito. Apibrėžiant klausos sutrikimų sampratą, bandoma rasti ribą, skiriančią „gerą girdėjimą“ nuo „negero girdėjimo“ įvairiose srityse: medicininėje, psichologinėje, socialinėje ir kitose. Klausos sutrikimų samprata ir jai priskiriamos reikšmės bei žmonių nuomonė apie juos yra kuriama vartojant kalbą per socialinę sąveiką. Remiantis socialinio konstruktyvizmo teorija, klausos sutrikimų stigmą galima analizuoti kaip socialiai sukonstruotą fenomeną.

Apie klausos negalią turinčius žmones (KNTŽ) žiniasklaidoje dažniausiai rašoma žinutės ar pranešimo žanrų publikacijose, parengtose remiantis vienu ar keliais lengviausiai pasiekiamais informacijos šaltiniais, tarp kurių autentiškų klausos negalią turinčių asmenų liudijimų nėra. Pateikiant informaciją apie klausos negalią turinčius žmones dažniausia renkamasi sporto temą, t. y. tirtoje žiniasklaidoje dažniausias ir ryškiausias aprašomas ir kuriamas KNTŽ tipas – sportininkas.

Lietuvos internetinėje žiniasklaidoje rasta publikacijų, kai pažeistas KNTŽ privatumas, neišvengta ir nepagrįstos ar nepatikrintos informacijos pateikimo atvejų. Būtina pabrėžti ir tai, kad tirtoje žiniasklaidoje pastebėtas KNTŽ, įtariamo padarius nusikaltimą, tipažas. Toks žiniasklaidos formuojamas požiūris rodo esant KNTŽ stigmatizacijos apraiškų. Nėra abejonių, kad taip apibūdinamas asmuo kelia neigiamų asociacijų ir norą nuo jo atsiriboti. Tai jokiū būdu neatitinka realaus klausos negalią turinčio žmogaus vaizdo ir aiškiai stigmatizuoja visą KNTŽ grupę. Neigiamas KNTŽ apibūdinimas nesuteikia šviesesnių perspektyvų šiems asmenims ateityje, o baugina auditoriją – vargu, ar išspausdinus publikaciją, kurios net ir antraštė skelbia, kad nusikaltimą padarė kurčiasis, visuomenės nariai norės turėti tokių kaimynų ar bendradarbių. Akcentuojant tik tai, ko KNTŽ negali ar kas jiems negerai, ir nenurodant, kokiomis daugumai žmonių būdingomis teigiamomis savybėmis, emocijomis ir elgesiu išsiskiria tokie žmonės, pastarieji neišvengiamai atskiriami nuo „normaliai girdinčios“ visuomenės.

Vartojant terminus, įvardijančius žmogaus negalėjimą gerai girdėti, kartais klausos negalią turintys žmonės apibūdinimi nevartotinais žodžiais (pavyzdžiui, „kurčnebyliu“, „nebyliu“). Šie žodžiai turi paslėptą reikšmę, kad kurtieji žmonės yra nebylūs, nors iš tikrųjų jie kalba savąja gestų kalba. Nevartotini terminai pažeidžia žmogaus teises ir sustiprina tokių asmenų stigmatizaciją. Publikacijose galima išskirti tokius stigmatizacijos aspektus:

- tiesioginį ryšį tarp klausos negalios ir polinkio nusikalsti;
- kurtumas parodomas kaip vienas iš svarbiausių tariamai ar iš tikrųjų nusikaltimą padariusio asmens, turinčio klausos negalią, apibūdinimų;
- publikacijose kriminalinėmis temomis žurnalistai linksta visiškai ar iš dalies identifikuoti asmenis, įtariamus įvykdžius nusikaltimą. Šitaip ne tik nesilaikoma nekaltumo prezumpcijos, bet priimamas ir dvigubas neigiamos konotacijos nusikaltėlio ir klausos negalią turinčio asmens vardas;
- žiniasklaidoje klausos negalią turintys asmenys įvardijami turintys labai ribotą socialinių vaidmenų spektrą.

Menkai išreikštų teigiamų KNTŽ apibūdinimų neužtenka, kad būtų atsverti neigiami bruožai ir tai leistų šiuos asmenis pamatyti kaip pilnaverčius visuomenės narius.

Analizuotose publikacijose nepastebėta, kad būtų kalbama apie svarbiausias Lietuvoje institucijas, ginančias kurčiųjų interesus. Jos retai minimos publikacijose ir visuomenei lieka nežinomos. Todėl galima daryti išvadą, kad internetinei žiniasklaidai tai rūpi kur kas mažiau nei lengvai parengiama publikacija (pavyzdžiui, istorija, kurioje nusikaltimą galima įvykdė KNTŽ, ar žinutė apie kurčių sportininkų laimėjimus.

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad KNTŽ internetinėje žiniasklaidoje dažnai pristatomas pabrėžiant, ko jis negali padaryti būdamas neįgalus, kad jam reikalinga priežiūra ir globa, visuomenės pagalba, labdara. Kita vertus, pasitaiko atvejų, kai aprašomos ir paties žmogaus pastangos, gebėjimas įveikti savo negalią ir jos keliamus sunkumus. Toks žmogus apibūdinamas kaip gyvenime pasiekęs tam tikrą pergalę. Taip pat

rasta publikacijų, kuriose informuojama, kad klausos negalią turintys asmenys dalyvauja įvairiuose konkursuose, koncertuose. Gaila, bet išties mažai publikacijų, kur KNTŽ, būdamas pirminis informacijos šaltinis, pristatomas kaip pagrindinis veikėjas ir yra pavyzdys, kad ir klausos negalią turintys žmonės yra pilnaverčiai visuomenės nariai, savo gebėjimus galintys skirti žmonijos pažangai.

Tyrimo duomenys taip pat leidžia teigti, kad visose tirti pasirinktose publikacijose linkstama perteikti apibendrintą KNTŽ asmenų kaip homogeniškos grupės vaizdą. Tai rodo ne tik KNTŽ priskyrimas prie neįgalių žmonių grupės apskritai, bet ir mažas jiems skiriamų socialinių vaidmenų skaičius publikacijose. Be to, suprantami kaip kitokie, t. y. ne kaip girdinčios visuomenės nariai, neturintys galimybės ištraukti į jos veiklą, KNTŽ negali tikėtis ir didesnės visuomenės empatijos.

Hipotezė, kad rengiant informaciją apie klausos negalią turintį žmogų pirminis informacijos šaltinis dažniausiai yra ne pats kurčiasis ar neprigirdintysis, t. y. iš jo neimamas interviu, o kalbinami jo artimieji ar pažįstami, pasitvirtino. Darytina išvada, kad tai dar viena priežastis, kodėl visuomenėje vis dar gajus mitas, jog klausos negalią turintys yra kurčnebyliai ir nebyliai. Tyrimo rezultatai rodo, kad žurnalistai itin retai ieško būdų išanalizuoti aprašomus įvykius ir remtis autentiškais KNTŽ liudijimais. Dažna tendencija greitai ir kuo mažesnėmis sąnaudomis rengti informacines žinutes.

Hipotezė, kad žiniasklaida, vaizduodama kurčiuosius ir neprigirdinčiuosius, kuria apibendrintą neįgalaus asmens tipą suniveliuodama skirtingas negalios rūšis (fazines, psichines, sensorines), iš dalies pasitvirtino, kadangi tyrimo rezultatai parodė, kad nors ir nedažnai, bet kartais vis dėlto vaizduodami konkretų klausos negalią turintį žmogų nagrinėti internetinės žiniasklaidos portalai traktuoja jį kaip vienos bendros neįgaliųjų grupės narį. Tokio bendro tipo sukūrimas yra etiškai netikslus ir klaidinantis, be to, taip pat turi įtaką šios grupės asmenų stigmatizavimui.

Hipotezė, kad žiniasklaida klausos negalią turinčius žmones vaizduoja kaip atskirą neįgaliųjų grupę, dalyvaujančią tam tikroje veikloje

atskirai nuo girdinčiųjų, pasitvirtino. Galima daryti išvadą, kad taip tik dar labiau sustiprinama kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų atskirtis visuomenėje.

Rekomendacijos

Ištyrus Lietuvos interneto portalų *Lrytas.lt*, *Alfa.lt*, *Delfi.lt* publikacijas ir nustačius KNTŽ vaizdavimo ypatumus bei tendencijas, galima rekomenduoti:

- 1) rašant apie klausos negalią turinčius žmones naudoti nestigmatizuojančią kalbą ir atsakyti žeminančių, prastą klausą apibūrinančių terminų (tokių kaip „kurčnebylis“, „nebylys“), šalinti tikrovės neatitinkančius mitus ir stereotipus, gerbti žmogaus teises, siekti pozityvaus, tikslaus kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vaizdavimo žiniasklaidoje, vengti klausos negalią turinčius žmones pateikti kaip bendrą neįgaliųjų grupę, nes tai informatyviai netikslu. Be to, būtinas žurnalistų bendradarbiavimas su gestų kalbos vertėjais!
- 2) Tirti žiniasklaidos priemonių atstovų – žurnalistų, redaktorių ir kt. – nuomonę bei priežastis; rengti publikacijas apie KNTŽ pagal nustatytus kriterijus.
- 3) Atlikti ir kitų Lietuvos žiniasklaidos priemonių (pvz., televizijos) turinio analizę.
- 4) Tirti pačių KNTŽ ir artimiausios jų aplinkos asmenų turimą patirtį ir nuomonę apie tai, ar KNTŽ pateikimas žiniasklaidoje atitinka realybę. Be to, reikia neužmiršti, kad žiniasklaidos skelbiama / neskelbiama informacija ir patiems klausos negalią turintiems asmenims gali perteikti visuomenės nuomonės apie juos įspūdį.
- 5) Atliekant tyrimą pastebėta, kad pranešimuose maža šviečiamosios, moksliniais faktais pagrįstos informacijos apie KNTŽ. Žiniasklaidos bendradarbiavimas su gestų kalbos vertėjus mūsų šalyje rengiančiomis institucijomis ir jų darbų, tyrimų pateikimas viešojoje erdvėje padėtų paneigti mitus apie klausos negalią, prisidėtų prie KNTŽ atskirties mažinimo, šviestų visuomenę apie KNTŽ.

- 6) Žiniasklaida turėtų bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis, atsakingomis už KNTŽ įtraukties į visuomenę sąlygų sukūrimą. Ji gali būti „tiltas“, padėsiantis sujungti „girdinčią“ ir „tylos“ bendruomenes bei pakeisti žmonių nuostatas ir požiūrį į KNTŽ. Svarbu ir tai, kad tik informuojant apie būtinybę „gydyti“ negirdinčius asmenis, bet nemokant girdinčiųjų, kaip bendrauti su KNTŽ, neįmanoma visiška pastarųjų integracija į visuomenę.
- 7) Lietuvoje vis dar pažeidžiamos kurčiųjų teisės gauti informaciją, t. y. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija iki šiol transliuoja kai kurias svarbias visuomenei laidas, neversdami jų į gestų kalbą. Organizacijoms, atstovaujančioms KNTŽ ir ginančioms jų teises ir interesus, taip pat socialiniams darbuotojams ir pedagogams rekomenduotina inicijuoti žiniasklaidos stebėseną ir atkreipti pačios žiniasklaidos, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos ir visos visuomenės dėmesį į kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų asmenų teisių pažeidimus ir reikalauti juos pašalinti, nes vieniems KNTŽ tai padaryti sunku.

Įteikta 2013-01-16

Literatūra

1. ALIŠAUSKAS, Algirdas. Iš sutrikusios klausos vaikų ugdymo patirties. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
2. BALČYTIENĖ, Auksė. Žiniasklaidos sistemos transformacijos procesai demokratinėje Lietuvoje. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2009.
3. BERGER, Peter. L., LUCKAMNN, Thomas. Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas. Iš anglų kalbos vertė Aldona Radžvilienė. Vilnius: Pradai, 1999.
4. BROWN, Phil. Naming and Framing: The Social Construction of Diagnosis and Illness. *Journal of Health and Social Behavior. Extra Issue: Forty Years of Medical Sociology: The State of the Art and Directions for the Future.* 1995, Vol. 35,
5. BURKAUSKIENĖ, Daiva. Kurčiųjų kultūra ir istorija. Vilnius: Dizi, 2008.
6. DANIELIUS, Mantrimas. Gestų kalba: trumpa apybraiža. Vilnius: Jandrija, 1999.

7. DANIELIUS, Mantrimas. Lietuvių gestotyros pagrindai (2004) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.surdo.lt/e107_images/custom/LietGestPagr.pdf [žiūrėta 2012 m. kovo 22 d.]
8. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), A Diversity toolkit for factual programmes in public service television, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/media-toolkit-documentation_en.pdf [žiūrėta 2012 m. balandžio 12 d.].
9. HALLAHAN, Daniel, P., KAUFFMAN, James, M. Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas. Vilnius: Alma littera, 2003.
10. HUMPHREY, Jan, ALCORN, Bob. So You Want to Be an Interpreter: an Introduction to Sign Language Interpreting. 2nd edition. Amarillo: TX: H&H Publishers, 1995.
11. LANE, Harlan. The Mask of Benevolence: Disabling the Deaf Community. New York: Alfred A. Knopf, 1992.
12. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas. Lietuvos žurnalistų sąjunga, 2005.
13. LOSEKE, Donileen. R. Thinking About Social Problems. An Introduction to Constructionist Perspectives. Aldine De Gruyter: New York, 1999.
14. McCOMBS, Maxwell. News Influence on Our Pictures of the World. In: Bryant, Jennings, Zillmann, Dolf (editors). Media Effects. Advances in Theory and Research. Lawrence Erlbaum Associates, 1994.
15. MCQUAIL Dennis. Mass Communication Theory 5th ed. London: Sage Publications, 2005.
16. OAKES, Penelope J., HASLAM, Alexander S., TURNER, John C. Stereotyping and Social Reality. Blackwell, 1994.
17. Pelka, Fred. The ABC-CLIO Companion to the Disability Rights Movement. Santa Barbara, Calif.: ABC-Clio, 1997.
18. SAKALINSKAS, Virgilijus. Otorinolingologija. Audiologijos pradmenys. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
19. TILMANTAITĖ, Berta.; URBAITYTĖ, Kristina. Laura Valytė: „Aš negirdžiu, bet nieko baisaus“ (2009) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/tv/laida/72/laura-valyte-as-negirdziu-bet-nieko-baisaus> [žiūrėta 2012 m. balandžio 17].
20. ZAK, Omer. ZPIG – Zak’s Politically Incorrect Glossary. 1996 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.zak.co.il/deaf-info/old/zpig.html> [žiūrėta 2012 m. balandžio 20].

Portrayal Characteristics of Deaf and Hard of Hearing People in Lithuanian Internet Media

Jana Saifulinaitė

Summary

The aim of this study is to analyze portrayal characteristics of deaf and hard of hearing people in Lithuanian internet media. Three main tasks are set: to discuss conception of hearing disorder and its evolution; to investigate influence of media to the process of social construction; to analyse portrayal characteristics of deaf and hard of hearing people in Lithuanian internet media (*Lrytas.lt, Alfa.lt, Delfi.lt*).

Theoretical analysis of conception of hearing disorder and its evolution revealed hearing impairment was ambiguously described phenomenon, which limits changed greatly throughout the history. Based on the analysis of the social constructionism theory it was presumed that the conception of hearing impairment, meanings attributed to it and people perceptions related to it are considered to be constructed during the course of social interactions. Relying on the assumption, that words used by media have great influence on the identities of portrayed people, the study was aimed to analyze the portrayal characteristics of people having hearing impairment in Lithuanian internet media.

Whereas the media presents information selectively, i.e. provides only details selected from the whole set of facts, it consequently has the power to influence public opinion, behavior and process of decision making. The research performed in this study is important not only because its results discloses the specific characteristics of deaf and hard of hearing people, but also it may help to prepare recommendations for the improvement current situation.

Empirical research, combining quantitative, qualitative methods and content analysis was performed by investigating 435 publications broadcasted in Lithuanian media portals (*Lrytas.lt, Alfa.lt, Delfi.lt*) during the period of 2006–2012.

In the research three hypotheses were set and fully or partly confirmed:

- Deaf and hard of hearing person most frequently is not the primary source of information in the publication, i.e. interview is performed not with the particular person, but rather with his or hers relatives or

someone else. The results of the research revealed the most frequent genre of publication was message/ report, which was usually based on the most easily accessible sources of information, not involving deaf and hard of hearing people. Such practice may be concluded as another factor, supporting and enhancing myth of deaf people being “mute”, but omitting the fact they have their language – native gesture language.

- Media presenting deaf and hard of hearing people in some cases constructs generalized view of disabled person by uniforming different disabilities (physical, mental, sensory). The research disclosed, that publications presenting exclusively deaf and hard of hearing people, but introducing them as disabled rather than hearing impaired were not very frequent but do existed. Such generalized way of portrayal of deaf and hard of hearing people may be considered as informatively and ethically incorrect and may lead to stigmatization of the related group. The conclusion follows, that media portrays deaf and hard of hearing people in very narrow-minded way, which does not reveal the complexity, severity and seriousness of hearing disorder.
- The results of the research confirmed the hypothesis, as the most of the investigated publications presented deaf and hard of hearing people as separate group acting separately form the „hearing society“. On the theory of social constructionism basis may be concluded that such portrayal of deaf and hard of hearing people increases their societal disjuncture.